

Ludwig Boltzmann Institute
Human Rights

Důstojnost v řízení

POSÍLENÍ PROCESNÍCH PRÁV
OSOB S DUŠEVNÍM A/NEBO
PSYCHOSOCIÁLNÍM
POSTIŽENÍM V TRESTNÍM
ŘÍZENÍ

Tato publikace vznikla za finanční podpory Evropské Unie. Za obsah této publikace je zodpovědný výhradně Boltzman institute of human rights a partneři, kteří se s ním podíleli na realizaci projektu IMPAIR. Obsah této publikace nelze považovat za pohled Evropské unie na projektem řešenou problematiku.

Důstojnost v řízení

Posílení procesních práv osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením v trestním řízení

Příručka

Koordinátor

Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights:

Barbara LINDER, Nóra KATONA, Julia KOLDA

S podporou:

Bella GELLER, Nikole METZ, Tobias SCHLEICHER

Partneři

Bulharský helsinský výbor (BHC):

Slavka KUKOVA

Liga lidských práv (LIGA):

Zuzana DURAJOVÁ, Matěj STRÍTESKÝ, Nela FALTUSOVÁ

Mental Health Perspectives (MHP):

Eglé ŠUMSKIENĚ, Dovile JUODKAITE

Peace Institute (PI):

Katarina VUČKO

Sazba

Studio Gilani

Poděkování

Realizační tým upřímně děkuje všem členům národních expertních skupin, kteří svým vhladem z praxe podpořili projekt. Dále děkujeme všem účastníkům rozhovorů, z nichž tato příručka z velké části čerpá. Děkujeme za sdílení Vaší osobní zkušenosti a odborných znalostí.

Rok: 2018

ZKRATKY

AT	Rakousko
BG	Bulharsko
ČR	Česká republika
CRPD	Úmluva o právech osob se zdravotním postižením
ECHR	Evropská úmluva o lidských právech
LT	Litva
NS	Nejvyšší soud
SIAK	Sicherheitsakademie (Rakouská akademie pro bezpečnost)
SL	Slovinsko
TŘ	Trestní řád
TZ	Trestní zákoník
☑	ano
☒	ne

OBSAH

GLOSÁŘ	8
ÚVOD	12
UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	22
ČÁST I: SROVNÁVACÍ ZPRÁVA	
1 KLÍČOVÉ POZNATKY	28
2 SLIBNÉ POSTUPY	34
ČÁST II: KRITÉRIA OSVĚDČENÝCH POSTUPŮ	
1 DEFINICE: SLIBNÉ A OSVĚDČENÉ POSTUPY TÝKAJÍCÍ SE PROCESNÍCH PRÁV PODEZŘELÝCH S DUŠEVNÍM A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM	40
2 HLAVNÍ ZÁSADY	40
3 KRITÉRIA PRO URČENÍ SLIBNÝCH A OSVĚDČENÝCH POSTUPŮ	41
3.1 PRÁVNÍ RÁMEC	41
3.2 POLICEJNÍ ŘÍZENÍ A PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ	42
3.3 TRESTNÍ STÍHÁNÍ	46
3.4 ŠKOLENÍ A SENZIBILACE ODBORNÍKŮ	47
ČÁST III: DOPORUČENÍ	
1 DOPORUČENÍ PRO LÉKAŘE	49
1.1 FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ	49
1.1.1 POLICEJNÍ ŘÍZENÍ	49
1.1.1.1 Počáteční posouzení zranitelnosti	49
1.1.1.2 Právo na informace	49
1.1.1.3 Právo na lékařskou pomoc	50
1.1.1.4 Odnětí svobody	51

1.1.1.5 Právo na advokáta / právo na podporu ze strany důvěrníka / zákonného zástupce.....	51
1.1.1.6 Záznamy.....	52
1.1.2 ŘÍZENÍ PŘED VYŠETŘOVACÍM SOUDCEM	52
1.1.2.1 Posouzení zranitelnosti.....	52
1.1.2.2 Právo na informace	53
1.1.2.3 Odnětí svobody.....	53
1.1.2.4 Právo na lékařskou pomoc	54
1.1.2.5 Právo na advokáta / právo na podporu ze strany důvěrníka / zákonného zástupce.....	55
1.1.3 STÁTNÍ ZÁSTUPCE.....	56
1.2 FÁZE HLAVNÍHO LÍČENÍ	56
1.2.1 POSOUZENÍ ZRANITELNOSTI	57
1.2.2 PRÁVO NA INFORMACE	57
1.2.3 PRÁVO NA ADVOKÁTA / PRÁVO NA PODPORU ZE STRANY DŮVĚRNÍKA / ZÁKONNÉHO ZÁSTUPCE.....	57
1.2.4 SOUKROMÍ.....	58
1.2.5 AUDIOVIZUÁLNÍ ZÁZNAM	58
1.2.6 ROZSUDEK.....	58
1.3 OPRAVNÉ PROSTŘEDKY.....	58
2 DOPORUČENÍ ZE STRANY PŘÍJEMCŮ	59
3 PRÁVNÍ DOPORUČENÍ ČLENSKÝM STÁTŮM	61
3.1 OBECNÁ DOPORUČENÍ	61
3.2 POSOUZENÍ ZRANITELNOSTI	62
3.3 PRÁVO NA INFORMACE.....	63
3.4 AUDIOVIZUÁLNÍ ZÁZNAM	64
3.5 PRÁVO NA PŘÍSTUP K ADVOKÁTOVI	64
3.6 PRÁVO NA LÉKAŘSKOU POMOC	65
3.7 ODNĚTÍ SVOBODY.....	65
3.8 ZAJISTIT SROZUMITELNÉ SDĚLENÍ ROZSUDKU	66
3.9 MONITOROVÁNÍ.....	66
4 POLITICKÁ DOPORUČENÍ ČLENSKÝM STÁTŮM	68
5 DOPORUČENÍ PRO EVROPSKOU UNII	72

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I: KONTROLNÍ SEZNAM: PRVNÍ INDIKACE POTENCIÁLNÍHO MENTÁLNÍHO A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍHO POSTIŽENÍ OSOBY	74
PŘÍLOHA II: DOKUMENTACE O PRÁVECH A POVINNOSTECH V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ: POLICIE	75
PŘÍLOHA III: DOKUMENTACE O PRÁVECH A POVINNOSTECH V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ: SOUDCE	78
PŘÍLOHA IV: DOPORUČENÍ EVROPSKÉ KOMISE	80
PŘÍLOHA V: PŘEHLED EMPIRICKÝCH DAT.....	86
BIBLIOGRAFIE	91

GLOSÁŘ

D

DŮVĚRNÍK

osoba, které zranitelná osoba důvěřuje

E

EFEKTIVNÍ ÚČAST

aktivní a informovaná účast v řízení; nezahrnuje pouze právo být přítomen, ale také právo na slyšení a sledování řízení

F

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

fáze mezi okamžikem, kdy je osoba obeznámena s podezřením, že se dopustila trestného činu, až do formálního obvinění ze strany příslušného orgánu; zahrnuje řízení před policií, státním zástupcem a/nebo vyšetřujícími soudci

L

LÉKAŘSKÝ POSUDEK

odborný posudek zdravotního stavu osoby (např. v okamžiku spáchání trestného činu) vyžádaný policií nebo soudem během trestního řízení

N

NEDOBROVOLNÁ ZDRAVOTNICKÁ DETENCE

odnětí svobody na základě vnímané hrozby ze strany osoby se zdravotním postižením vůči sobě nebo jiným osobám podle soukromého práva, v českém prostředí se jedná o nedobrovolnou hospitalizaci podle občanského zákoníku a zákona o zdravotních službách

O

OBVINĚNÁ OSOBA

osoba obviněná příslušným orgánem z trestného činu

ODNĚTÍ SVOBODY

jakákoli forma zadržování, odnětí svobody nebo umístění osoby ve veřejném nebo soukromém zařízení na základě příkazu soudního, správního nebo jiného orgánu; osobě zbavené svobody není dovoleno dané místo dle vlastní volby opustit

OPATROVNICTVÍ

právní vztah založený občanskoprávním řízením mezi osobou, která je považována za osobu, která nemá dostatečnou svéprávnost k přijímání osobních rozhodnutí, a osobou pověřenou rozhodováním jménem takové osoby

P

PODEZŘELÝ

osoba podezřelá ze spáchání trestného činu

POLICEJNÍ VAZBA

fáze od okamžiku zatčení policií do okamžiku, kdy je osoba propuštěna nebo předána do soudní vazby

POVINNÁ LÉČBA

odnětí svobody včetně povinné léčby jako konečné rozhodnutí v trestním řízení založené na vnímaném nebezpečí osoby se zdravotním postižením, v českém prostředí se jedná o ústavní ochrannou léčbu

PREVENTIVNÍ ZADRŽENÍ ZA ÚČELEM SOUDNÍHO LÉKAŘSKÉHO POSOUZENÍ

předběžné zbavení svobody podle trestního práva, které se nezakládá na konečném rozsudku, na základě vnímané hrozby ze strany osoby se zdravotním postižením za účelem lékařských prohlídek nebo léčby

PŘEDBĚŽNÉ ZADRŽENÍ

jakákoli forma zadržení ze strany orgánů činných v trestním řízení od doby zatčení, během trvání policejní vazby, během převozů, před a po soudním přezkumu rozhodnutí o zadržení, a dokud osoba nebyla formálně souzena soudem a odsouzena nebo osvobozena a propuštěna; v Příručce se termín používá pro zadržení nařízené soudním orgánem

PŘÍJEMCE

pro účely tohoto projektu: osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením, které jsou podezřelé nebo obviněné v trestním řízení; v konečném důsledku jsou těmi, kteří by měli mít prospěch z výsledků projektu, které přispívají k posílení jejich procesních práv

T**TRESTNÍ ŘÍZENÍ**

postup při provádění hmotněprávních trestních zákonů a vydávání konečného rozhodnutí o trestních obviněních

TRESTNÍ STÍHÁNÍ

je fáze trestního řízení mezi formálním obviněním osoby a konečným rozsudkem, včetně konečného rozhodnutí o odvolání

V**VHODNÝ DOSPĚLÝ**

příbuzný nebo osoba, která má sociální vztah se zranitelnou osobou, která by mohla komunikovat s orgány a která pomáhá zranitelné osobě vykonávat její procesní práva

VÝSLECH

výslechem se rozumí dotazování na informace o trestném činu ze strany policie, státního zástupce a/nebo vyšetřujících soudců; synonymem může být „rozhovor“ a „dotazování“

Z**ZÁKONNÝ ZÁSTUPCE**

osoba, která zastupuje zájmy a dohlíží na právní záležitosti zranitelné osoby, například soudem jmenovaný opatrovník

ZATČENÍ

úkon zadržení osoby za údajné spáchání trestného činu v důsledku jednání orgánu

ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ

sociální efekt interakce mezi jednotlivým postižením a sociálním a hmotným prostředím; „osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“ (článek 1 CRPD); duševní a psychosociální postižení viz Metodologie

ZPŮSOBILOST ÚČASTNIT SE SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

dotyčná osoba musí být schopna sledovat řízení; není tomu tak v případě, že osoba trpí vážným onemocněním nebo mentálním postižením, které brání její účasti na řízení

ZRANITELNÁ OSOBA

v rámci této příručky je podezřelý považován za zranitelnou osobu, jsou-li splněny dvě podmínky:

- osoba má duševní/psychosociální postižení a
- v důsledku tohoto postižení není osoba schopna účinně se účastnit trestního řízení

Pouhá diagnóza duševní poruchy nebo zdravotního postižení automaticky neznamená, že se dotyčná osoba nemůže efektivně účastnit.

ÚVOD

Osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením patří k nejzranitelnějším skupinám podezřelých v trestním řízení.

„Společným znakem lidí trpících duševní poruchou nebo postižením je, že mohou trpět trvalou nebo dočasnou sníženou mentální kapacitou. Proto je u nich pravděpodobnější, že budou zmatení, zvláště když do hry vstupují další stresové faktory, jako jsou policejní výsledky, zatčení, soudní řízení a zadržení. Lidé trpící emocionálními problémy (např. depresí, psychózou nebo posttraumatickým stresem) a/nebo problémy s chováním (např. autismus, hyperaktivní porucha s poruchou pozornosti a možná i osoby trpící problémy souvisejícími s drogami a alkoholem, jako jsou těžké abstinenční příznaky) jsou vystaveni riziku, že nebudou schopni plně pochopit váhu a důsledky řízení. Některé z těchto osob pravděpodobně budou mít potíže s porozuměním a reagováním na otázky, protože mohou mít potíže se zapamatováním a zpracováním informací. U takových lidí je také mnohem pravděpodobnější, že učiní škodlivé tvrzení, včetně falešných přiznání, protože mohou být lhostejní a poddajní a pod tlakem se mohou pokoušet upokojit jiné lidi nebo sami sebe obviňovat.“¹

Vzhledem k různým formám postižení může být často obtížné identifikovat tyto osoby jako potenciálně zranitelné podezřelé. Existuje tedy nepřiměřeně vyšší riziko, že jim nebudou poskytnuty přiměřené procesní záruky, které zajistí spravedlivý proces. V průběhu trestního řízení existuje řada úskalí, která lze shrnout obecným nedostatkem porozumění na obou stranách, na straně podezřelého, ale také na straně orgánů zapojených do trestního řízení. To může být spojeno s nedostatkem odborné péče a někdy i dobré vůle. Mezi hlavní nástrahy patří nedostatečná identifikace postižení ze strany policie, lékaře provádějícího počáteční posouzení, vězeňského lékaře, vězeňského personálu nebo soudce. Stejně jako ne-

schopnost podezřelého komunikovat s úřady a zdravotnickým personálem způsobem, který by zajistil, že mu budou druhé strany naslouchat a pochopí jej. V nejhorším případě mohou tyto procesní úskalí a odchylky vést k tomu, že osoby, které by potřebovaly psychiatrickou podporu a terapii, skončí v běžných věznicích bez odpovídající lékařské péče a osoby s mentálním postižením budou podléhat celoživotní povinné léčbě. Nevhodná léčba může být obzvláště škodlivá pro psychickou pohodu osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením a může nejen vést k vážnému zhoršení duševního zdraví, ale i k sebepoškození a v nejhorším případě i smrti.

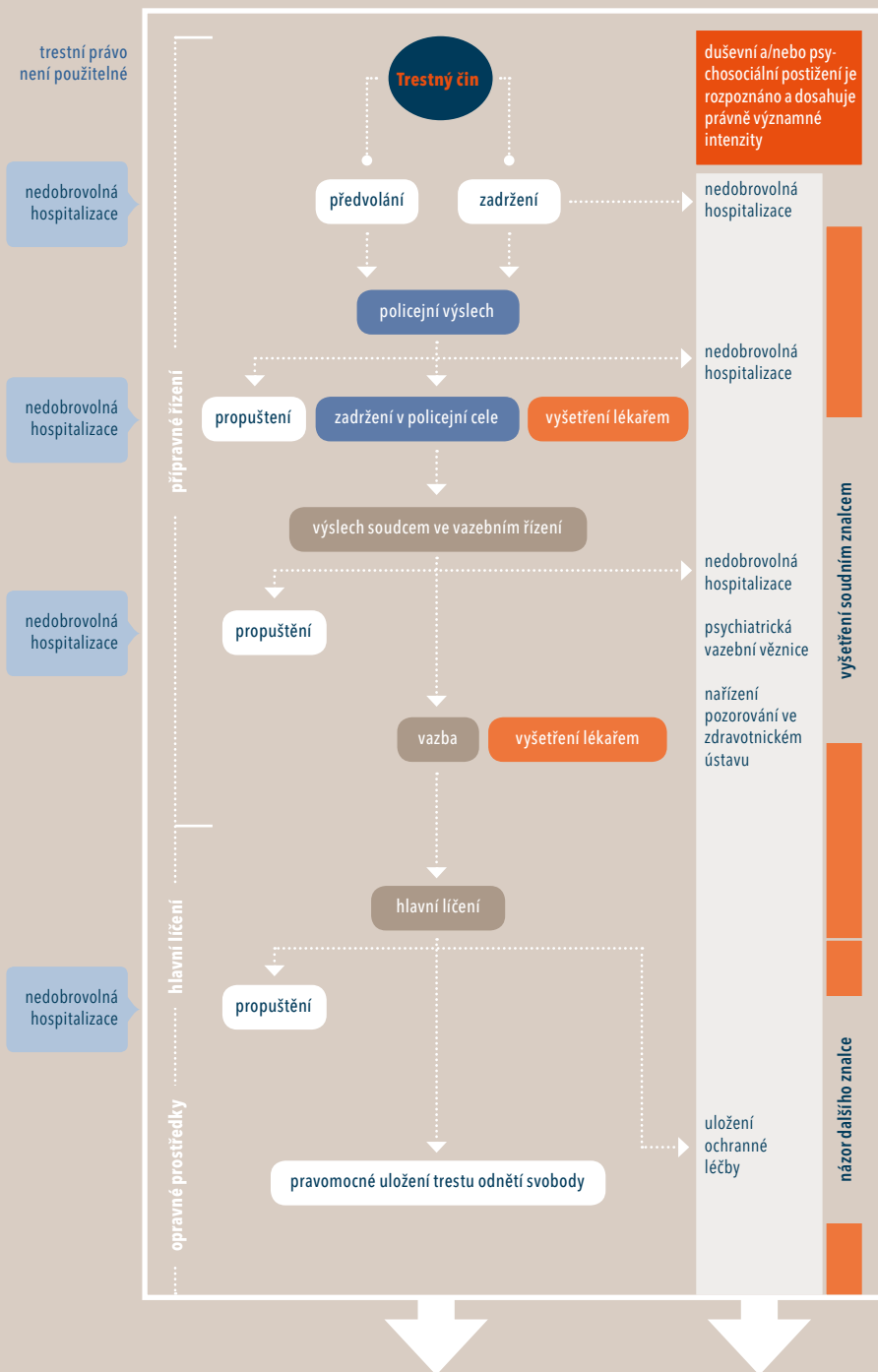
Je dobře zdokumentováno, že osoby se zdravotním postižením jsou vystaveny vyššímu riziku ponižování a špatného zacházení ve věznicích. Bývalý zvláštní zpravodaj OSN pro mučení a jiné kruté, nelidské nebo ponižující zacházení či trestání například výslovně zdůraznil zvláštní zranitelnost osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením, přičemž poznamenává, že:

„Často se oddělují od společnosti v institucích, včetně věznic, středisek sociální péče, sirotčinců a institucí duševního zdraví. Jsou zbaveni svobody po dlouhou dobu, někdy i do konce života, buď proti jejich vůli nebo bez svobodného a informovaného souhlasu. Uvnitř těchto institucí jsou osoby se zdravotním postižením často vystavovány nevyslovitelnému zastrahování, zanedbávání, vážným formám omezení svobody pohybu a izolace, jakož i fyzickému, duševnímu a sexuálnímu násilí. Nedostatek vhodného ubytování ve věznicích může zvýšit riziko vystavení zanedbávání, násilí, zneužívání, mučení a špatnému zacházení.“²

První a nejdůležitější vstupní bod k zabránění této situace spočívá ve spravedlivém trestním řízení pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením a v poskytování alternativ k běžnému uvěznění. Spravedlivý proces musí zahrnovat vhodnou identifikaci zranitelnosti podezřelého z důvodu jeho mentálního a/nebo psychosociálního postižení a přiměře-

¹ Verbeke, P.; Vermeulen, G.; Meysman, M.; Vander Beken, T.; Protecting the fair trial rights of mentally disordered defendants in criminal proceedings: Exploring the need for further EU action, *Int J Law Psychiatry*, červenec-srpen 2015; 41:67-75, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25907825>, (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018), s. 69.

² Valné shromáždění OSN, průběžná zpráva zvláštního zpravodaje Rady pro lidská práva o mučení a jiném krutém, nelidském nebo ponižujícím zacházení nebo trestu, Manfred Nowak o mučení a jiném krutém, nelidském nebo ponižujícím zacházení nebo trestu, A/63/175 (28. 7. 2008), www.un.org/disabilities/images/A.63.175.doc, přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018, odst. 38.

ná procesní opatření s přihlédnutím k jeho konkrétním potřebám, aby byl schopen porozumět a účinně se účastnit procesu. Schéma na předchozí straně znázorňuje procesní cesty, kterými podezřelý s mentálním a/nebo psychosociálním postižením pravděpodobně prochází. Je tedy obzvláště důležité, zda je v průběhu řízení zjištěna zranitelnost podezřelého z důvodu jeho zdravotního postižení nebo ne. Pokud tomu tak není, podstoupí běžné trestní řízení, aniž by měl k dispozici jakékoli zvláštní záruky nebo podporu.

Pokud je trestní řízení ukončeno, osoba s duševním a/nebo psychosociálním postižením může být stále podrobena nedobrovolnému odnětí svobody formou nedobrovolné hospitalizace v rámci detenčního řízení. Tato příručka se však zaměřuje na trestní řízení a nedobrovolným odnětím svobody v rámci detenčního řízení se tak nezabývá. Nicméně je třeba je uvést jako možnou procesní cestu mimo trestní systém, která může také vést k celoživotní segregaci a institucionalizaci.

ÚČEL TÉTO PŘÍRUČKY A ZÁKLADNÍHO VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Evropská unie řešila situaci podezřelých osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením v konkrétním **Doporučení o ochranných opatřeních pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení (C (2013) 8178/2)**.³ Celkovým cílem Doporučení je „posílit procesní práva všech podezřelých nebo obviněných osob, které **nejsou schopny porozumět a účinně se účastnit** trestního řízení z důvodu věku, duševního nebo fyzického stavu nebo zdravotního postižení („zranitelné osoby“).“⁴

Doporučení se vztahuje na celé trestní řízení, od okamžiku, kdy je osoba podezřelá ze spáchání trestného činu až do ukončení řízení a obsahuje doporučení týkající se identifikace zranitelnosti podezřelého, jakož i jeho

³ Doporučení Komise o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, 2013/ C 378/02 (27. listopadu 2013). Doporučení je součástí procesního plánu pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob. Viz Rada Evropské unie, plán pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení, Úř. věst. 2009/C 295/01 (30. 11. 2009), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2009%3A295%3ATOC> (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018); Evropská rada, Stockholmský program - otevřená a bezpečná Evropa sloužící občanům a chránící občany, Úř. věst. 2010/C 115/01 (4. 5. 2010), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:115:FULL&from=ES> (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018).

⁴ Doporučení Komise o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, 2013/ C 378/02 (27. listopadu 2013), bod preambule 1.

specifických procesních práv, zejména práva na informace, práva na přístup k advokátovi, práva na lékařskou pomoc, zaznamenávání otázek, odnětí svobody a soukromí (viz příloha IV). Hlavním cílem Doporučení je zajistit procesní práva zranitelných podezřelých jako předpoklad pro jejich efektivní účast. Doporučení obsahuje ustanovení, která, chrání základní práva zranitelných podezřelých a brání špatnému zacházení a diskriminaci kvůli jejich postižení.

Tato příručka je výsledkem dvouletého interdisciplinárního výzkumného projektu, který realizuje Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights (BIM) v Rakousku, Bulgarian Helsinki Committee (BHC) v Bulharsku, Liga lidských práv (LIGA) v České republice, Organisation Mental Health Perspectives (MHP) v Litvě a Peace Institute (PI) ve Slovinsku. Projekt měl dva obecné cíle:

1. posoudit uplatňování Doporučení ES ve všech pěti zemích, identifikovat osvědčené postupy a nedostatky každého vnitrostátního systému trestního soudnictví (viz srovnávací zpráva v Části I) a vypracovat doporučení (viz Část III), jakož i
2. posílit procesní práva zranitelných podezřelých prostřednictvím budování kapacit profesionálních subjektů zapojených do trestního řízení, mezi něž patří zejména policisté, soudci, státní zástupci, právníci, pracovníci vězeňské služby a zdravotničtí pracovníci.

Výzkum byl zaměřen na **zranitelné dospělé osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením**, které **nejsou schopny plně porozumět a účinně se účastnit trestního řízení** z důvodu jejich postižení.⁵ Je důležité poznamenat, že pro účely tohoto projektu je třeba splnit oba aspekty; pouhá existence mentálního a/nebo psychosociálního postižení nestačí k tomu, aby byla osoba považována za zranitelného podezřelého.

Princip efektivní účasti byl pevně stanoven Evropským soudem pro lid-

5 Dospělými se rozumí osoby ve věku od 18/19 do 65 let. Tato definice je v souladu s definicí OSN pro osoby s mentálním a duševním postižením. Osoby nad 65 let jsou považovány za potenciálně zranitelné z důvodu jejich věku, a proto patří do jiné zranitelné skupiny. Děti podléhají směrnici 2016/800/EU o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, a proto nebudou předmětem výzkumu v rámci tohoto projektu.

ská práva (ESLP).⁶ Nezahrnuje pouze právo být přítomen, ale také právo na slyšení a sledování řízení. Pouhé zastoupení podezřelého nelze považovat za naplnění podmínek pro efektivní účast, kterou je třeba chápat jako aktivní účast v rámci kapacit obžalovaného.⁷ Ačkoli obžalovaný musí být široce informován o řízení a možných důsledcích (včetně trestu), neznamená to, že musí dopodrobna rozumět všem právním aspektům nebo důkazním detailům. Musí však být v postavení - s pomocí právníků, sociálních pracovníků, příbuzných atd. - aby byl schopen sledovat, co je řečeno, vysvětlit svou vlastní verzi událostí a podniknout nezbytné kroky na svou obhajobu (např. požadovat další svědky, předložit relevantní skutečnosti apod.).⁸ Zásadní význam má zajištění efektivní účasti osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Vzhledem k tomu, že tyto osoby nemají dostatečnou schopnost plně porozumět a podílet se na řízení, jsou vystaveny většímu riziku, že jim nebudou poskytnuty potřebné záruky, že budou zbaveny svých základních práv a že budou postiženy diskriminací nebo špatným zacházením.⁹

Osoby se **zdravotním postižením** jsou z lidskoprávního hlediska definovány jako „osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.“¹⁰

Terminologie pro osoby s **mentálním postižením** se v průběhu času mění a liší se v jednotlivých zemích. Je třeba zdůraznit, že ne všechny intelektuální oblasti lidského života musí být u osob s mentálním postižením nutně narušeny. Organizace People First například preferuje používání výrazu „osoby s obtížemi v učení“, neboť ukazuje, že to jsou osoby, které potřebují delší čas na kognitivní aktivity, které se učí jinak a které potřebují různé

6 Prvním případem efektivní účasti byla věc Stanford. ESLP, Stanford vs. UK (11. dubna 1994).

7 ESLP, T vs. UK; V vs. UK (společné rozhodnutí ze dne 16. prosince 1999) odst. 88.

8 ESLP, S.C. vs. UK (15. června 2004), odst. 29. Výše uvedené případy se týkají dětí, ale argumenty soudů mají obecnou povahu, a proto platí i pro dospělé. Law Commission, konzultační dokument č. 197, neschopnost se hájit před soudem, 2010, odst. 2.95.

9 Evropská komise, Posouzení dopadů na návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o procesních zárukách pro děti podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, Brusel, 27. 11. 2013, SWD (2013) 480 v konečném znění, s. 25.

10 OSN: Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Článek 1 - Účel.
<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> (přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).

individuální podpory.¹¹

Také klasifikace psychiatrických poruch se po dlouhou dobu lišila země od země, v závislosti na různých lékařských a psychologických školách a částečně i na názorech společnosti na to, co je „normální“ a co představuje „poruchu“. Neexistuje žádná jednoduchá definice psychiatrických poruch, která by byla všeobecně uspokojivá. Do dnešního dne jsou kontroverzně diskutovány některé aspekty klasifikací, které se pokoušely přinést nějaký pořádek do obrovské rozmanitosti mentálních symptomů, syndromů a onemocnění. V souladu se sociálním modelem postižení začleněným do CRPD tato příručka odkazuje na termín „**psychosociální postižení**“. Zohledňuje skutečnost, že zdravotní postižení „je vyvíjející se jev, který je výsledkem interakce mezi osobami s postižením a postoji druhých k nim a jejich prostředím, které brání jejich plné a efektivní účasti ve společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“.¹² Podle organizace World Network of Users and Survivors of Psychiatry osoby s psychosociálními postiženími zahrnují „uživatele nebo klienty služeb duševního zdraví; osoby, které prošly psychiatrickou léčbou; lidi, kteří prožívají změny nálady, cítí strach, slyší hlasy nebo mají vize; nepřítčetné osoby; lidi, kteří čelí mentálním problémům nebo krizím.“¹³ Obecněji pojem „psychosociální postižení“ vyjadřuje následující:

- Sociální spíše než lékařský model stavu a zkušeností označených jako „duševní onemocnění“.
- Uznání, že jak vnitřní, tak i vnější faktory v životní situaci člověka mohou ovlivnit jeho potřebu podpory nebo výpomoci nad obvyklý rámec.
- Uznání, že represivní, patologizující a paternalistické reakce na širokou škálu sociálních, emocionálních, duševních a duchovních stavů a zkušeností, které nemusí nutně být chápány jako poruchy, danou osobu znevýhodňují.
- Uznání, že nucená hospitalizace nebo institucionalizace, nucené

¹¹ People First, <http://peoplefirstltd.com/>, (poslední přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).

¹² OSN: Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Preambule, e.

¹³ World Network of Users and Survivors of Psychiatry, Psychosocial Disability, http://www.wnusp.net/documents/2012/Psychosocial_disability.docx, (přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).

podávání léků, elektrošoky a operace, omezení pohybu, svěrací kazajky, izolace, ponižující praktiky jako nucená nahota nebo nošení institucionálního oblečení jsou formy násilí a diskriminace založené na zdravotním postižení a také způsobují fyzické a duševní poranění, což vede k sekundární invaliditě.

- Zahrnutí osob, které se samy neidentifikují jako osoby se zdravotním postižením, ale byly jako takové léčeny, např. že jsou označovány jako duševně nemocní nebo osoby s libovolnou specifickou psychiatrickou diagnózou.¹⁴

Pro účely tohoto projektu byly osoby s mentálním a psychosociálním postižením zahrnuty do jedné skupiny z důvodu jejich potenciální zranitelnosti v trestním řízení. Měly by být konečnými příjemci tohoto projektu a mít prospěch ze zvýšeného povědomí a schopnosti profesionálních zainteresovaných stran pochopit jejich situaci a často složité překážky. Výzkumní pracovníci si však plně uvědomují skutečnost, že je nemožné uplatňovat univerzální přístup ke všem, a že tato heterogenní skupina zranitelných podezřelých potřebuje v každém jednotlivém případě na míru přizpůsobenou podporu.

Příručka je hlavním výstupem tohoto projektu, který spojuje nejen odborné znalosti výzkumných pracovníků, ale také členů národních poradních skupin, osob se zdravotním postižením, které podstoupily trestní řízení, a zúčastněných stran na národních kulatých stolech a evropských odborných workshopech (viz Metodika). Jako první příručka, která posoudila praktickou implementaci Doporučení, byla pilotním projektem. **Zvláštní význam** příručky spočívá v tom, že vychází z široké účasti zainteresovaných stran ve všech pěti zemích, což umožnilo výzkumníkům zahrnout všechny perspektivy, odhalit systematické problémy a zahrnout praktické zkušenosti a doporučení osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Jako projektový tým doufáme, že bude dobrým výchozím bodem praktické hodnoty, která zvyšuje povědomí o výzvách, kterým čelí osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v trestním řízení, a poskytuje některá užitečná doporučení a nástroje. Abychom však mohli komplexně řešit složité téma podezřelých a obviněných osob s mentálním a/nebo psychosociálním po-

¹⁴ World Network of Users and Survivors of Psychiatry, Psychosocial Disability, http://www.wnusp.net/documents/2012/Psychosocial_disability.docx, (přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).

stižením, jistě bude zapotřebí více nepřetržitého úsilí, zejména pravidelná školení a opatření na budování kapacit pro všechny odborníky, iniciativy na posílení interinstitucionální spolupráce a sdílení zkušenosti mezi zúčastněnými stranami, více finančních a personálních zdrojů pro lékařské posuzování, vězeňská nemocnice a oddělení ve věznicích, jakož i pevný politický závazek přijmout potřebná právní a politická opatření.

Příručka je rozdělena do tří částí. **Část I**, srovnávací zpráva, poskytuje přehled o situaci osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v trestním řízení v Rakousku, Bulharsku, České republice, Litvě a ve Slovinsku. Obsahuje klíčová zjištění, srovnávací analýzy a zdůrazňuje slibné postupy. **Část II** Příručky uvádí kritéria pro určení osvědčených postupů. **Část III** obsahuje praktická doporučení pro policii, soudce, státní zástupce, právníky, vězeňský personál a zdravotnický personál. Doporučení jsou strukturována podle procesních fází. Dále obsahuje právní a politická doporučení pro členské státy EU i pro Evropskou unii jako takovou. Přílohy obsahují praktické nástroje určené k usnadnění počáteční identifikace zranitelnosti podezřelého (Příloha I) a poskytování informací o procesních právech během policejního a soudního řízení (Příloha II a Příloha III).

METODOLOGIE

Téma projektu IMPAIR bylo řešeno z interdisciplinárního hlediska lidských práv se silným zaměřením na účast zainteresovaných stran.

Pro začátek každý z pěti partnerů projektu vypracoval národní výchozí studii, v níž zhodnotil provádění Doporučení ES a klíčové výzvy v národním kontextu. Těchto pět studií je založeno na teoretickém výzkumu právních zdrojů, judikatury, literatury a zpráv a empirických dat. Při zpracování národních studií provedli výzkumní pracovníci pět polostrukturovaných odborných rozhovorů s různými profesionálními zainteresovanými stranami zapojenými do trestního řízení, a v závislosti na dostupnosti až 15 polostrukturovaných rozhovorů s osobami s mentálním a/nebo psychosociálním postižením, které byly účastníky trestního řízení a byly ochotny sdílet své zkušenosti (Příloha V).

Údaje byly obohaceny získanými poznatky a doporučeními vypracovanými během národních kulatých stolů, které shromáždily až 20 klíčových zá-

stupců odborníků a osob se zdravotním postižením na každou zemi. Navíc všichni partneři projektu zřídili národní poradní skupiny složené až ze šesti zástupců příslušných zúčastněných stran, zejména soudců, právníků, policistů, lékařů a zdravotně postižených osob. Tito lidé doprovázeli a podporovali výzkumníky po dobu celého projektu tím, že poskytovali zpětnou vazbu a důležité pokyny a doporučení.

Tato příručka vychází ze zjištění všech pěti zemí a také z výsledků odborného workshopu konaného v květnu 2017 ve Vilniusu, který shromáždil výzkumníky a členy poradních skupin ze všech pěti zemí. Workshop sloužil k projednání národních zjištění, společnému vypracování klíčových doporučení a stanovení kritérií osvědčené praxe.

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Tato část dává slovo osobám, které prošly trestním řízením a které byly ochotny se podělit o své zkušenosti pro tento výzkum. Mluví za mnoho osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením, které se účastní trestního řízení v mnoha zemích na světě. Výzkumný tým je hluboce vděčný všem respondentům, kteří se na tomto projektu podíleli, a umožnili tak lépe porozumět jejich situaci prostřednictvím sdílení velmi osobních příběhů a zkušeností a poskytování doporučení pro zlepšení.

Jak jste se cítil během policejního výslechu?

- „Nerozuměl jsem jim... vyptávali se mě... dokonce mě děsili. Říkali, 'Mluvte o tom, mluvte o tom'. A já řekl, 'Co mám říct, když jsem ty krádeže nespáchal'. Tak nějak to probíhalo.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 6)
- „Cítil jsem se ignorován... že má práva nebyla dodržována. Jenže oni mi vyhrožovali, že když se nepřiznám, zbijí mě... nebo tak něco... ti policisté, kteří mě vyslychali.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 7)
- „Všechno se stalo příliš rychle. Skutečně mě na policejní stanici zbili... Nebylo to tak zlé. Bili mě co možná nejvíc, ale opatrně. [...] Vědí, jak na to [...]. Jsou chytrí (nenechají žádné modřiny).“ (Slovinsko, rozhovor s příjemcem 2)
- „Ano [nakonec] jsem jim řekl, co chtěli slyšet.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 6)

Mohl jste využít svého práva na advokáta?

- „Jsem si jist, že mi řekli, že můžu požádat o advokáta, ale v té situaci jsem nebyl ve stavu, abych něco takového řekl. Byl jsem duševně nemocný.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 7)
- „Ano, byl jsem o tom informován, ale nedali mi možnost najít si vlastního právního zástupce.“ (Litva, rozhovor s příjemcem 11)

- „Ano, informovali mě o mém právu kontaktovat advokáta. To mi policie řekla. Ale v té době jsem tohoto práva nemohl využít, protože všechno se odehrávalo v 11 hodin v noci a v té době policie uvedla, že není k dispozici žádný advokát.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 8)
- „Ne, prostě jsem o advokáta nepožádal. Přidělili mi ho, ale ten právník byl na jejich straně, víte, co tím myslím? Už jsem vám to říkal, ne? Napadl mě. Vůbec tomu nemůžu uvěřit.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 5)

Vysvětlila vám policie vaše práva a porozuměl jste těmto informacím?

- „Prostě mi oznámili oddíly zákoníku, ale nic nevysvětlili.“ (Litva, rozhovor s příjemcem 2)
- Informace poskytnuté důvěrníkem při dotazování na zkušenost podezřelého: „Cítil se křivě obviněný, podvedený. Nevěděl, co bude, co se stane. Bezmocnost, protože ani matka ani on neměli všechny informace a nevěděli, jak se chovat.“ (Litva, rozhovor s příjemcem 8)
- „Neřekli mi nic. Můžete svoje práva znát a nemusíte, oni si dělají, co chtějí, co považují za vhodné.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 7)

Měl jste během předběžného zadržení lékařskou pomoc?

- „Cítil jsem se tam velmi špatně, měl jsem záchvat paniky, chvíl jsem se po celém těle, a oni mi odnesli všechny moje léky.“ (Litva, rozhovor s příjemcem 4)
- „Nikdo se mě neptal, jestli něco nepotřebuji. Nikdo se o mne nestaral. Žádný lékař mi neoznámil možnost vyšetření. Nikdo nic neřekl [...]. Musím brát denně léky, ale nikdo se na to nezeptal.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 5)
- „No, neřekli mi nic. Šel jsem před *TELK (lékařská komise) a zase

mi nic neřekli. Nikdy jsem nepochopil, proč tuhle penzi dostávám.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 16)

- „Beru [léky], ale dají mi je, jen když se vyprovokuji a dělám hlouposti. Pak mi je dají. Nedávají mi je nějak pravidelně. Například se mě musí zeptat: ‚Jak se cítíte, jste v pořádku?‘ Chci říct, ‚Není vám dobře? Vezměte si prášek.‘“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 5)

Mohl jste po zatčení někoho kontaktovat?

- „Ne, nemohl jsem dělat nic. Nenechali mě kontaktovat nikoho. Musel jsem to zvládnout sám. [...] Byl bych rád někoho kontaktovat. Byl bych potřeboval nějakou podporu. Takže ten tlak by nebyl jen na mně, protože by mi někdo pomohl čelit této situaci.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 5)
- Informace poskytnuté důvěrníkem při dotazování na řízení proti jejímu klientovi: „Pan S. náhle zmizel. Zavola jsem mu, navštívil jsem ho a vylezl jsem oknem do jeho bytu, protože jsem si myslel, že by mohl spáchat sebevraždu. Nic. Zavola jsem jeho zákonného opatrovníka, ale ten řekl, že nemá žádné informace, a proto jsme zavolali policii. Po dvou a půl týdnech se ozvala soudkyně a zeptala se, zda podporujeme pana S. [...]. Pak mi oznámila, že pan S. je už dva a půl týdne ve vězení.“ (Rakousko, rozhovor s odborníkem 4)
- „Neřekli mi nic. Jen mě vyslyšali.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 7)

Jak jste se cítil během preventivního zadržení za účelem lékařského/soudního vyšetření?

- „Vysvětlil jsem Dr. H., že nemůžu spát. Tohle už byl třetí den, nespál jsem 72 hodin, jen jsem se otáčel. Měl jsem velmi hlubokou depresi. Řekl, abych počkal na dalšího lékaře, který přijde za dva dny, ale přišel až za čtyři. A ve skutečnosti jsem během těch sedmi dnů nemohl spát vůbec, protože jsem neměl léky. Byl jsem neustále v depresi, neustále jsem myslel na svůj případ a nemohl jsem spát, takže jsem byl ve velmi hluboké depresi a pak jsem se z ní po velmi dlouhou dobu dostával.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 12)

Jaký byl kontakt s lékařem pro účely lékařského posudku?

- „Čekal na mě [v kavárně], hovořili jsme pět nebo deset minut a pak odešel. Jen mi vysvětlil, že je psycholog a proč to dělá. Neptal se mě, jak se cítím. Za pět nebo deset minut nemůžete začít skutečný rozhovor. Pokud je lékařem, který je placen soudem, proč jsme nedostali místnost v soudní budově, kde není tolik lidí? Z mého pohledu není skutečný lékařský odborník, když se mnou mluví pět nebo deset minut na přeplněném místě.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 12)
- „Byl jsem úplně pod vlivem léků. Jsem si jist, že jsem si pamatoval své jméno a datum narození, ale vysvětlovat nebo říkat něco dalšího bylo vyčerpávající. Samozřejmě pro rozsudek, když jsem se vrátil do psychiatrické léčebny, bylo rozhodné stanovisko odborníka. Podle tohoto stanoviska jsem byl nebezpečný.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 7)

Jak jste se cítil u soudu?

- „Cítil jsem se vystresovaný, jako že jsem v nebezpečí. [...] Dokonce jsem se rozplakal, když jsem už byl v soudní síni, plakal jsem tam.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 5)

Jaký byl kontakt s vaším právníkem?

- „Viděl jsem svého právního poradce poprvé až u soudu.“ (Litva, rozhovor s příjemcem 1)
- „Někdy mě napadal, občas mě bránil, a tak podobně; ve skutečnosti si v soudním systému dělají, co chtějí.“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 3)
- „Ale ta právníčka působila vystresovaně. Nevěnovala mi mnoho času. Chtěla mě vidět jednou. Pak už jsem ji nikdy neviděl [...]. Rozhovor trval jen 15 minut. Býval bych s ní potřeboval více času, abych se připravil na řízení a věděl, co mě čeká. Všechno bylo pro mě nové.“ (Rakousko, rozhovor s příjemcem 9)

Jaká byla komunikace během procesu?

- „Ničemu jsem nerozuměl [...]“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 6)
- „Chtěl (soudce) ode mne slyšet poslední slovo. A já mu řekl: ‚Co vám mám říkat?‘ Soud mi dá šest let, pak mě pustí po čtyřech... Soudce taky řekl, že musím vykonat trest ve vězení...“ (Bulharsko, rozhovor s příjemcem 16)
- „Samozřejmě že ano, řekl jsem jim všechno, na policii a všude, řekl jsem, že jsem byl v Polje (psychiatrická léčebna) a čím jsem tam prošel, ale nikoho to nezajímá. Nikoho. Důležité je, že jste zločinec, to jste a je to, je to vaše chyba [...]. Jste nula, ztracená, duševně nemocná osoba, jako byste už měl být odepsán [...]. Já jsem úplně nerozuměl (otázkám), ale odpovídal jsem, tak nějak důrazně, byl jsem úplně pod vlivem léků... Mám tyto epizody, strach, paranoia a agrese [...]. A tak jsem se bál a moje ústa byla suchá a nemohl jsem mluvit, takže jsem jen říkal nesmysly. Nevím, co mám říct, nedokážu přemýšlet. Nevím, jak komunikovat s lidmi.“ (Slovinsko, rozhovor s příjemcem 11).

Část I:

Srovnávací zpráva

1 KLÍČOVÉ POZNATKY

Trestní řízení proti osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením představuje pro všechny zainteresované strany řadu výzev a nese s sebou obzvláště vysoké riziko porušování lidských práv u podezřelého se zdravotním postižením. To je způsobeno především dvěma skutečnostmi: Za prvé, zranitelnost podezřelého z důvodu jeho mentálního a/nebo psychosociálního postižení není často identifikována. Osobě tedy není poskytnuta potřebná podpora, zejména lékařská pomoc, dostupné informace a právní podpora, a může se stát, že taková osoba bude účastníkem trestního řízení, aniž by se jej mohla efektivně účastnit. Tato nerovnováha moci podkopává právo na spravedlivý proces.

Za druhé, i kdyby byla zjištěna zranitelnost, trestní právo často dostatečně neodpovídá potřebám zranitelného podezřelého, tradičně přistupuje ke zdravotním postižením, zejména těm psychosociálním, z hlediska prevence rizik, a nikoli z hlediska lidských práv tedy s důrazem na zajištění rovnosti a nediskriminace. Vnitrostátní právní předpisy často uplatňují univerzální přístup pro všechny, a takový přístup nezohledňuje individuální situaci podezřelého.

Včasná identifikace nezávislými odborníky a odpovídající procesní záruky, které umožňují aktivní účast, jsou proto nezbytné pro zajištění spravedlivého procesu pro osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Následující klíčové poznatky popisují hlavní nedostatky zjištěné při hodnocení provádění Doporučení o procesních zárukách pro zranitelné osoby ve všech pěti partnerských zemích.

OBECNÉ:

1. VNITROSTÁTNÍ TRESTNÍ ZÁKONY JEŠTĚ NEBYLY UPRAVENY S OHLEDEM NA DOPORUČENÍ

Všechny zúčastněné země poskytují jisté procesní záruky osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením (např. povinné právní zastoupení). Výzkum však ukázal, že nesplňují různé požadavky stanovené v Doporučení. Již existující záruky nejsou dostatečné k tomu, aby důsledně zajistily efektivní účast a spravedlivý proces. Kromě toho nejsou vždy

systematicky prováděny. Zatím žádná z pěti zemí nepřizpůsobila své vnitrostátní právní předpisy, aby začlenily všechny záruky požadované Doporučením.

2. KONCEPCE „ZRANITELNÉHO PODEZŘELÉHO“, JAK JE STANOVENA V DOPORUČENÍ, SE NEZOHLEDŇUJE

Žádná ze zúčastněných zemí neposkytuje právní definici „zranitelných podezřelých“. Pokud zákony používají pojem „zranitelné osoby“, myslí tím především oběti. Pokud jde o podezřelé osoby, trestní zákony mají tendenci odkazovat na jednotlivé aspekty způsobující zranitelnost, které zahrnují také psychosociální a mentální postižení. Pojetí zranitelných podezřelých nebo obviněných osob, jak je uvedeno v Doporučení, se proto ve vnitrostátních právních předpisech zúčastněných zemí dosud konzistentně neodráží.

3. NEDOSTATEČNÁ DEFINICE POJMU „ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ“

Vnitrostátní trestní zákony často postrádají definici pojmu „zdravotní postižení“. Při odkazování na osoby se zdravotním postižením často používají zastaralou, diskriminační a stigmatizující terminologii. Rozsah záruk pro osoby se zdravotním postižením podle trestního práva je primárně omezen na osoby s psychosociálními postiženími a odkládá osoby s mentálním postižením na vedlejší kolej. Ty následně nemohou využívat konkrétních procesních záruk, pokud jejich narušení není natolik závažné, že nemohou porozumět řízení. To není v souladu s koncepcí zdravotního postižení stanovenou v CRPD.

4. NEDOSTATEK INSTITUCIONALIZOVANÉ SPOLUPRÁCE MEZI JEDNOTLIVÝMI ZÚČASTNĚNÝMI STRANAMI

Výzkum ukázal, že kvalita spolupráce mezi profesionálními zainteresovanými subjekty (např. soudci, státní zástupci a vězeňský personál) závisí především na osobním odhodlání a propojení zúčastněných zástupců úřadů. Spolupráce je zřídka institucionalizována a obvykle probíhá na individuálním základě.

5. NEDOSTATEK ŠKOLENÍ PRO POLICII, SOUDCE, STÁTNÍ ZÁSTUPCE, PRÁVNÍKY A ZDRAVOTNICKÝ PERSONÁL

Existuje obrovský nedostatek školení pro odborníky na mentální a psychosociální postižení. Podle výzkumu poskytují pouze dvě z pěti zemí, Ra-

kousko a Slovinsko, specifické policejní školení. Žádná ze zemí nenabízí školení soudcům, státním zástupcům nebo advokátům, zejména veřejným obhájčům. Také zdravotnický personál provádějící počáteční lékařský posudek podezřelého nemá dostatečné znalosti k identifikaci mentálních a/nebo psychosociálních postižení.

POSOUZENÍ:

6. NEEXISTUJÍ STANDARDIZOVANÉ MECHANISMY POSUZOVÁNÍ ANI POSTUPY K IDENTIFIKACI ZRANITELNOSTI PODEZŘELÉHO

Žádná ze zemí nemá zavedené institucionalizované mechanismy posuzování, které by identifikovaly zranitelnost podezřelého během přípravného řízení. Identifikace závisí do velké míry na znalostech a citlivosti jednotlivých představitelů orgánů, kteří vnímají příznaky potenciálních zdravotních postižení a následně podniknou kroky k tomu, aby byl podezřelý vyšetřen lékařskými odborníky. Nicméně podle trestního práva se lékařská posouzení provádí především k posouzení trestní odpovědnosti podezřelých osob a jejich schopnosti účastnit se soudního řízení, nikoli však k vyhodnocení jejich potřeby podpory tak, aby jim byl zajištěn spravedlivý proces.

7. PRAKTICKÉ VÝZVY VČASNÉ IDENTIFIKACE MENTÁLNÍCH A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍCH POSTIŽENÍ

Identifikace mentálních a/nebo psychosociálních postižení často vyvolává výzvy pro příslušné orgány. Proto se často zjistí pouze zřejmé známky, zatímco méně zřejmé příznaky zůstávají neobjeveny. To může vést k tomu, že osoby, které nemají na první pohled viditelné mentální a/nebo psychosociální postižení, nemají zajištěny potřebné procesní záruky.

8. VÝZVY A NEDOSTATKY V KONTEXTU ODBORNÝCH POSUDKŮ

Odborné posudky hrají zásadní roli a mohou mít rozhodující vliv na proces. Během výzkumu bylo zjištěno mnoho problémů a nedostatků. Ve všech zemích empirický výzkum ukázal často špatnou kvalitu odborných posudků. V mnoha případech odborník založil své hodnocení na velmi krátké interakci s podezřelým (často ne déle než 10-20 minut). Zprávy o posouzení byly často složeny z textových bloků jiných zpráv. V žádné ze zemí neexistuje mechanismus kontroly kvality odborných posudků. Navíc se ukázalo, že je obtížné vznést námitku proti odbornému posudku. V ně-

kterých zemích je počet psychiatrických odborníků nízký, což má za následek prodloužení čekací doby na odborný posudek.

FÁZE PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ:

9. PODEZŘELÝ ČASTO NENÍ INFORMOVÁN O SVÝCH PRÁVECH V PŘÍSTUPNÉM FORMÁTU

Žádná ze zemí neposkytuje standardizované formy poskytování informací o procesních právech v přístupných formátech, např. snadný jazyk, Braillovo písmo apod. Neexistují žádné zvláštní formáty předvolání, dopisů nebo práv, soudních rozhodnutí, protokolů apod. Vždy je na jednotlivých zástupcích orgánů, aby informace vysvětlili způsobem, který je pro podezřelého srozumitelný.

10. VHODNÍ DOSPĚLÍ, ZÁKONNÍ ZÁSTUPCI NEBO PRÁVNÍCI JSOU ZŘÍDKAKDY PŘÍTOMNI BĚHEM POLICEJNÍCH VÝSLECHŮ A ROZHODNUTÍ O PŘEDBĚŽNÉM ZADRŽENÍ

Výzkum ukázal, že třetí osoby jsou zřídka přítomny během výslechu v policejní vazbě nebo během rozhodnutí o předběžném zadržení. V některých zemích jsou policejní protokoly používány jako důkazy v průběhu celého řízení, i když byly zaznamenány bez přítomnosti třetí osoby. To je obzvláště problematické u osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením, které nemusí plně porozumět otázkám nebo významu svých výroků. Podobně platí, že vhodní dospělí nebo zákonní zástupci často nejsou okamžitě informováni o odnětí svobody v případě takové osoby.

11. VÝSLECH A SLYŠENÍ NEJSOU AUDIOVIZUÁLNĚ ZAZNAMENÁVÁNY

Žádná ze zemí nezajišťuje konzistentní audiovizuální záznamy policejních výslechů a soudních slyšení v průběhu celého řízení. Klíčovou důležitostí audiovizuálních záznamů jako prostředku k předcházení zneužívání moci a poskytnutí neutrální dokumentace rozhovorů a slyšení potvrdila řada odborníků ve všech zemích.

12. NEDOSTATEČNÉ UBYTOVÁNÍ PRO PODEZŘELÉ A OBVINĚNÉ OSOBY S MENTÁLNÍM A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM

Výzkum odhalil nedostatek vhodného ubytování pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením na policejních stanicích, ale také v za-

řízení předběžného zadržení. Forezní oddělení často nemají dostatečné kapacity k tomu, aby ubytovala všechny podezřelé osoby s psychosociálními postiženími. Zvláštní problémy byly zjištěny ve vztahu k dostatečné kapacitě pro ženy. Existuje také nedostatek odpovídajících kapacit alternativní péče, např. centra denní péče pro osoby s mentálním postižením. Kvůli těmto nedostatkům jsou osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením často zadržovány v běžných věznicích, kde nemají dostatečnou podporu a lékařskou péči.

13. NEDOSTATEČNÁ LÉKAŘSKÁ POMOC PŘI ODNĚTÍ SVOBODY

Zajišťovací zařízení zřídka nabízejí adekvátní psychologickou a psychiatrickou pomoc, zejména neustálou podporu psychiatrů, psychoterapeutů, sociálních pracovníků, pedagogů atd. Nedostatečná identifikace duševních a intelektuálních poruch může někdy vést také k nedostatečné léčbě.

FÁZE HLAVNÍHO LÍČENÍ:

14. EFEKTIVNÍ ÚČAST NENÍ VŽDY ZAJIŠTĚNA OSOBÁM S MENTÁLNÍM A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM

Mnoho respondentů s mentálním a/nebo psychosociálním postižením uvedlo, že mělo potíže s porozuměním a sledováním řízení. To se týkalo postižení, právního jazyka, rychlosti mluvení a náročné situace pro danou osobu. Někteří z nich také nerozuměli významu rozhodnutí soudu. Stejně jako v předchozí fázi kvalita vysvětlení opět závisí na příslušném soudci a obhájci.

15. ŠPATNÁ KVALITA PRÁVNÍHO ZASTOUPENÍ, ZEJMÉNA POKUD JDE O PRÁVNÍ POMOC

Výzkum odhalil značné nedostatky, pokud jde o kvalitu právní ochrany osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Pokud nemají soukromého právníka, mohou být zastoupeni veřejným obhájcem. Zranitelné osoby právní pomoc využívají často. Rozhovory uváděly, že právní zástupci nestrávili s obžalovaným dostatečný čas na přípravu řízení. Někdy dostali spis pouze krátce před soudním řízením, nebo měli s obviněným před zahájením řízení jen krátký pohovor. V některých zemích se po veřejných obhájcích ani nepožaduje, aby měli zkušenosti s trestním právem. Žádná ze zemí neposkytuje školení pro právníky o mentálních a psychosociálních postiženích. Existuje tedy řada problémů, které mohou ohrozit kompe-

tentní a účinnou právní ochranu podezřelého s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.

OPRAVNÉ PROSTŘEDKY:

16. OPRAVNÉ PROSTŘEDKY NEJSOU VŽDY ÚČINNÉ A PŘÍMĚŘENÉ

Zvláštní nedostatky byly zjištěny při napadení odborného posudku lékaře. Tyto nedostatky zahrnují např. skutečnost, že se soudní znalci mohou navzájem znát, druhý odborný posudek musí být hrazen ze soukromých nákladů a v některých zemích není ani považován za důkaz, který by byl na stejné úrovni jako první lékařský posudek nařízený soudem.

2 SLIBNÉ POSTUPY

Kromě výše uvedených nedostatků však výzkum také odhalil některé slibné postupy. Pojem „slibný postup“ se týká postupů, které se ukázaly jako dobře fungující v určitých národních souvislostech, a proto se doporučují jako potenciální modely, které by mohly být přeneseny do jiných zemí nebo souvislostí. Současně si je výzkumný tým vědom toho, že tyto modely je třeba přizpůsobit příslušnému vnitrostátnímu právnímu kontextu, a že přenositelnost může být náročná s ohledem na různé heterogenní potřeby osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.

Žádný z níže uvedených postupů nespĺňuje všechna kritéria osvědčené praxe (viz Část II), avšak v příslušných oblastech některá kritéria splňují. Byly proto zdůrazněny jako „slibné postupy“, které jsou podle výzkumného týmu vhodné pro širší zavádění a další rozvoj včetně institucionálního zakotvení.

• POLICEJNÍ ŠKOLENÍ

Rakousko a **Slovinsko** nabízejí vzdělávací programy pro policejní a vězeňské pracovníky, kteří se zabývají posuzováním duševního a psychosociálního postižení. **Rakouský** program základního vzdělání pro policejní důstojníky zahrnuje školení ke zvýšení povědomí a operační školení o tom, jak adekvátně jednat a reagovat na případy, kdy se jedná o osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Pokročilé vzdělávací kurzy nabízené Rakouskou akademií pro bezpečnost zahrnují semináře o tom, jak jednat s osobami s psychiatrickou diagnózou nebo demencí.¹⁵

Ve **Slovinsku** obsahuje vzdělávací program pro policisty povinný tříletý kurz psychologie. Po ukončení základního programu mohou být nabízena další školení. Například v roce 2014 po několika případech sebevražd v policejní vazbě všichni policisté absolvovali školení o rozpoznání rizika sebevraždy a příznaků psychosociálních postižení.¹⁶

¹⁵ SIAK (Rakouská akademie pro bezpečnost), vzdělávací program pro základní školení, (2012); AT_Federal Ministry of Internal Affairs, http://www.polizei.gv.at/lpd_docs/940.pdf, (přístup k dokumentu dne 2. března 2017), zejména s. 13, 41; AT_expert interview_5.

¹⁶ SL_rozhovor s odborníkem 2.

• POSOUZENÍ ZE STRANY POLICIE

Současná identifikační praxe policie se opírá především o zjevné znaky, jako je vzhled, komunikace a chování podezřelého, o informace získané od něj nebo jeho příbuzných a o individuální vnímání ze strany příslušného policisty. Uvedené s sebou nese vysoké riziko, že se na první pohled neviditelné zdravotní postižení nezjistí.

Česká republika vydala doporučení pro postup posuzování ze strany policie stanovením hodnotících ukazatelů. Ty zahrnují např. předchozí nedobrovolné hospitalizace podezřelého a jeho umístění v psychiatrické léčebně, péči ze strany ambulantního psychiatra, posouzení jeho duševního zdraví v jiných řízeních, jeho léky nebo jeho povinnou léčbu v předchozích řízeních. Policii se také doporučuje, aby vyslechla rodinu dané osoby nebo prostudovala její další trestní spisy. V případě, že se předpokládá psychosociální postižení, musí podezřelého svěřit do péče psychiatra.¹⁷

Slovinsko poskytuje policii Příručku o provádění policejní vazby, která obsahuje pokyny pro posuzování zdravotního stavu osoby před rozhodnutím o policejní vazbě. Z tohoto důvodu se vyšetřující policista musí pokusit získat co nejvíce informací od dotyčné osoby. Příručka také zdůrazňuje význam možných psychosociálních zdravotních postižení, která mohou ovlivnit metody dohledu nad osobou během policejní vazby.¹⁸

• POSOUZENÍ ZE STRANY SOUDU

Ve všech pěti zemích mohou soudci požadovat stanovisko psychiatrického nebo psychologického odborníka, pokud chování nebo vzhled obviněné osoby během přípravného řízení naznačuje potenciální psychosociální a/nebo mentální postižení. Stejně jako v případě policie identifikace potenciální zranitelnosti obviněné osoby z důvodu jejího zdravotního postižení závisí na znalostech, citlivosti a odhodlání jednotlivých soudců. Hrozí

¹⁷ ČR, stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 5. září 2014, k dispozici online: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nejvyssi-statni?browser=mobi> (přístup k dokumentu dne 15. března 2018). Pokyny jsou ve formě doporučení. Neexistuje žádný formalizovaný mechanismus.

¹⁸ SL, Ministerstvo vnitra, Slovinská republika, Lublaň, Policejní příručka o provádění policejní vazby, Lublaň (2011).

riziko, že zdravotní postižení (např. mentální), které není snadno rozpoznatelné a které nebylo identifikováno policií, zůstane nezjištěno i během dalšího řízení před soudem.

Empirický výzkum odhalil jednotlivé případy slibných postupů, kdy soudce identifikoval postižení. Například ve **Slovinsku** byl jistý podezřelý stíhán za loupež. Věc byla předložena soudu, aniž by jakékoli orgány zapojené do fáze přípravného řízení (tj. policie, státní zástupce, vyšetřující soudce) měly podezření na jakoukoli zranitelnost obžalovaného. Před zahájením soudního jednání obžalovaný začal psát dopisy soudci, což vyvolalo podezření na možné psychosociální postižení. Soudce nařídil sociálnímu pracovišti navštívit obžalovaného, zkontrolovat jeho životní podmínky a podat zprávu soudu. Sociální pracoviště oznámilo, že obžalovaný může mít vážnou duševní chorobu a že může být nutné uplatnění preventivních bezpečnostních opatření. Podezření bylo dále potvrzeno na soudním jednání, protože obžalovaný prohlásil, že je svázán a zatlačen do vody a poté zabit elektrickým proudem. Soudce nařídil psychiatrický posudek, který potvrdil paranoidní schizofrenii, která nebyla nikdy léčena. Státní zástupce reagoval podáním návrhu soudu, aby nařídil povinnou léčbu.¹⁹

• VĚZEŇŠTÍ LÉKAŘI

Mezinárodní právní normy²⁰ vyžadují, aby byli vězeňští lékaři vyškoleni k rozpoznání příznaků psychosociálních postižení již v raném stadiu, a aby zadržovací zařízení zajišťovala pomoc ze strany psychiatrů. Ve všech **pěti zemích** jsou vězeňští lékaři praktičtí lékaři, kteří často postrádají potřebné dovednosti. **Rakouské ministerstvo spravedlnosti** vydalo pokyny pro vězeňské lékaře, které přispívají k včasné identifikaci duševních chorob. Zahrnují otázky k usnadnění identifikace, jakož i jasné pokyny, kdy mají být případy předkládány soudům pro další posouzení (tj. odborné stanovisko).²¹

¹⁹ SL, klíčové poznatky, s. 10.

²⁰ Evropská vězeňská pravidla, standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni.

²¹ AT_J. Pont und R. Wool, Ein Leitfaden für den Gefängnisarzt - Richtlinien für Ärzte, die Gefangene betreuen (směrnice pro vězeňské lékaře) (Viedeň, 2016), <http://docplayer.org/8172576-Ein-leitfaden-fuer-den-gefaengnisarzt.html>, (přístup k dokumentu dne 18. 3. 2018), s. 29-31.

• POLICEJNÍ VÝSLECH BEZ ADVOKÁTA

Právo na přístup k advokátovi představuje vedle identifikace zranitelnosti a práva na informace třetí největší výzvu k zajištění spravedlivého procesu pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Pokud není zdravotní postižení identifikováno nebo vnitrostátní právní předpisy umožňují, aby se přesto upustilo od zastoupení advokátem, podezřelý nemá ochranu v podobě advokáta; zastoupení advokátem tak zůstává volbou, nikoli povinností.

Žádná ze zemí nevyžaduje obecné povinné zastoupení advokátem od prvního policejního výslechu. V jednotlivých zemích je však postup odlišný, jakmile je postižení zjištěno a brání efektivní účasti podezřelého a řízení směřuje k ochranné léčbě.

Ve **Slovinsku** byl zjištěn slibný postup. V zásadě tam totiž neexistují žádné procesní záruky, které by zabránily tomu, aby podezřelý s duševním a/nebo psychosociálním postižením upustil od svého práva na advokáta během policejního řízení. Pokud podezřelý uvádí, že nechce advokáta, je učiněna oficiální poznámka o jeho prohlášení. V tomto případě však policie nevyhotoví záznam o výslechu, který by mohl být později použit jako důkaz u soudu. Pouze vezme oficiálně na vědomí prohlášení podezřelého.²² V praxi to znamená, že pokud je během výslechu přítomen advokát (pokud si jej podezřelý vyžádá nebo jestliže jej policie jmenuje v zájmu spravedlnosti), výslech je formálně nazýván policejním výslechem a bude učiněn oficiální záznam, který lze použít u soudu jako důkaz. Pokud není přítomen žádný advokát (např. podezřelý se práva na advokáta vzdal), nebude to formálně považováno za výslech a nemůže být použito u soudu jako důkaz. Rozsudek bude muset být založen na jiných důkazech, ne na tomto prohlášení; prohlášení však může být použito jako základ pro vyšetřování.

• LÉKAŘSKÁ POMOC BĚHEM POLICEJNÍ VAZBY

Podle **slovinské** policejní příručky o provádění policejní vazby musí policisté okamžitě zajistit naléhavou lékařskou pomoc, pokud chování zadr-

²² To platí pro všechna vzdání se práv, nikoli pouze pro podezřelé osoby s psychosociálními postiženími.

žené osoby naznačuje psychosociální postižení. Jako příklady takového chování uvádí příručka agresivitu, halucinace, depresi a podobné stavy a hrozby spáchání sebevraždy. Na základě informací poskytnutých policií lékař rozhodne, zda zadrženou osobu vyšetří ve vazebním zařízení, nebo zda policie přivede zadrženou osobu do zdravotnického zařízení.²³

• ZAZNAMENÁVÁNÍ VÝSLECHU

Ve všech pěti zemích jsou audiovizuální záznamy policejních výslechů povoleny, ale obecně nejsou povinné. Zákony je vyžadují pouze v konkrétních případech, které se uceleně nevztahují na výslechy osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. V praxi se záznamy pořizují jen zřídka. To je také částečně způsobeno skutečností, že většina policejních stanic v zúčastněných zemích nemá odpovídající vybavení. S cílem zvýšit frekvenci audiovizuálních záznamů **Rakousko** vybavilo všechny hlavní provinční policejní stanice zvláštní místností pro audiovizuální nahrávání.²⁴

• OPRAVNÉ PROSTŘEDKY

Slibný postup týkající se opravných prostředků proti porušení procesních práv během fáze přípravného řízení lze zjistit ve Slovinsku. Záznam o policejním výslechu může být použit jako důkaz v dalším řízení, pouze pokud byl veden za přítomnosti právníka podezřelého. Pokud podezřelý nebyl informován o svých právech, nebo pokyny a prohlášení podezřelého ohledně jeho práva na obhájce nebyly zaznamenány do záznamu, nebo pokud byl podezřelý vyslýchán bez přítomnosti advokáta, soud nesmí založit své rozhodnutí na prohlášení podezřelého.

V jiných zemích mohou být v řízení použity policejní protokoly, které byly zaznamenány bez řádného informování obviněného o jeho právech nebo bez přítomnosti třetí osoby.

23 SL, Ministerstvo vnitra, Slovinská republika, Lublaň, Policejní příručka o provádění policejní vazby, Lublaň (2011).

24 AT, rozhovor s odborníkem 5.

Část II:

Kritéria osvědčených postupů

1 DEFINICE: SLIBNÉ A OSVĚDČENÉ POSTUPY TÝKAJÍCÍ SE PROCESNÍCH PRÁV PODEZŘELÝCH S DUŠEVNÍM A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM

Kritéria osvědčených postupů mají pomoci při identifikaci a rozvoji příkladů dobré praxe v trestních řízeních proti osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Na základě společných odborných znalostí výzkumného týmu a poradních skupin, jakož i na základě výsledků projektu, kritéria poskytují demonstrativní seznam zásad a doporučení k rozpoznání vhodných postupů.

2 HLAVNÍ ZÁSADY

Následující hlavní zásady byly označeny jako zastřešující ukazatele osvědčených postupů v trestním řízení proti osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením.

- **Dodržování lidských práv:** Vnitrostátní trestní zákony jsou v souladu s ustanoveními Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (CRPD) a Evropské úmluvy o lidských právech a zajišťují spravedlivý proces proti osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením.
- **Porozumění sociálním souvislostem postižení:** Systémy trestního soudnictví berou v úvahu sociální rozměr postižení, jak je uvedeno v CRPD.
- **Respektování vůle a preferencí:** Vůle a preference osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením jsou respektovány v celém trestním řízení. Je jim poskytnuta adekvátní podpora pro svobodná rozhodnutí.
- **Přístupnost:** V souladu s článkem 9 CRPD jsou v průběhu celého procesu osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením poskytovány relevantní informace v přístupném formátu.
- **Rozmanitost:** Trestní řízení uznává a zohledňuje rozmanitost osob s postižením v rámci populace jako nejdůležitější předpoklad k zajištění spravedlivého procesu.

- **Individuální přístup:** Během trestního řízení se uplatňuje individuální přístup, který respektuje heterogenní potřeby osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením při zajišťování procesních záruk.
- **Nediskriminace:** Trestní postupy a použitelné zvláštní záruky nemají diskriminační povahu. Kromě toho osoby se zdravotním postižením nepodléhají žádné diskriminaci při výkonu svých práv během řízení.
- **Procesní záruky:** Všichni účastníci trestního řízení dodržují a zajišťují během celého řízení, že procesní záruky zakotvené na vnitrostátní, evropské a mezinárodní úrovni umožňují efektivní účast podezřelého a spravedlivý proces.
- **Vězeňské předpisy:** Zatímco jsou osoby zbaveny svobody, jsou zajištěny standardy požadované národními, evropskými a mezinárodními normami. Existují mechanismy, které zabraňují mučení a špatnému zacházení. Zohledňují se situace potenciální bezmocnosti a další podpůrné potřeby osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Nastavení je přiměřeně přizpůsobeno, pokud to vyžaduje zdravotní postižení osoby.

3 KRITÉRIA PRO URČENÍ SLIBNÝCH A OSVĚDČENÝCH POSTUPŮ

3.1 PRÁVNÍ RÁMEC

- **Spravedlivý proces:** Zajišťuje zákon spravedlivý proces před nezávislým soudem?
- **Definice minimálních standardů:** Stanoví zákon minimální standardy pro policejní vazbu, předběžné zadržení a preventivní zadržení za účelem lékařského posouzení, zejména s ohledem na předpoklady, trvání a okolní podmínky (prostor, přístup k toaletě/vodě/potravinám/oblečení/světlu/hygieně/telefonu/TV/knihám)?
- **Přístup k opravným prostředkům:** Zajišťuje zákon možnost odvolacího řízení? Zahrnuje postup také nápravu proti výsledku odborné-

ho posouzení (např. druhý nezávislý odborný posudek)? Je přístup podezřelého k opravným prostředkům usnadněn (např. jejich podání důvěrníkem, právníkem)? Jsou stížnosti důvěrné?

- **Monitoring:** Existuje nezávislý a nestranný mechanismus pro kontrolu podmínek v zařízeních pro zadržení, v psychiatrických léčebnách nebo ve specializovaných psychiatrických zařízeních, kde se provádí ústavní psychiatrické pozorování nebo kde je poskytována povinná léčba (např. nezávislé odborné komise)?

3.2 POLICEJNÍ ŘÍZENÍ A PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

1. Okolní podmínky

a. Výslech

- Nabízejí policejní **vyšetřovací místnosti** klidné prostředí (policisté nenosí otevřeně zbraně, žádné neustálé vyrušování, neustále zvonící telefony apod.?)
- Je **vyšetřované osobě** nabídnuto něco k pití a v případě potřeby poskytnuty přestávky?

b. Vazba/zadržení

- **Policejní vazba:** Zajišťují policejní cely dostatečné prostorové a hygienické standardy (jak jsou definovány v národních a mezinárodních normách²⁵)? Mají zadržené osoby možnost jít ven/dostat se na vzduch (nejméně jedna hodina během 24 hodin zadržení)? Dostávají požitelné jídlo a jsou respektovány jejich dietní požadavky?
- **Předběžné zadržení:** Zajišťují cely dostatečné prostorové a hygienické standardy (jak jsou definovány v národních a mezinárodních

²⁵ Rada Evropy, Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členskými státy o Evropských vězeňských pravidlech; ESLP, Factsheet - Podmínky zadržení a zacházení s vězni (leden 2018). Revidovaná standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni (Pravidla Nelsona Mandely) 2015

normách²⁶)? Mají zadržené osoby možnost jít ven/dostat se na vzduch (nejméně jedna hodina denně)? Dostávají požitelné jídlo a jsou respektovány jejich dietní požadavky? Jsou zde určena místa pro kouření a sportovní aktivity?

- **Preventivní zadržení za účelem lékařského posouzení:** Zajišťují místnosti dostatečné prostorové a hygienické standardy (jak jsou definovány v národních a mezinárodních normách²⁷)? Pokud je to možné z lékařského hlediska, mají hospitalizovaní lidé možnost jít ven/dostat se na vzduch (nejméně jedna hodina denně)? Dostávají požitelné jídlo a jsou respektovány jejich dietní požadavky?

2. Zdvořilá a přiměřená komunikace

- **Respekt a omezení stresu:** Zajišťují policisté zdvořilou komunikaci a snižují stres během výslechu (jsou zdvořilí a mluví v celých větách, vyvarují se agresivních dotazovacích metod)? Kladou otevřené otázky a ptají se, zda podezřelý tyto otázky pochopil? Je podezřelému poskytnut dostatek času, aby odpověděl, zeptal se znovu a podal vysvětlení? Přizpůsobují úřady délku výslechu schopnosti člověka se soustředit a jsou poskytnuty přestávky?
- **Posouzení:** Mají podezřelí možnost poskytnout anonymní zpětnou vazbu o tom, jak s nimi úřady mluvily, jakož i o informacích (jejich právech, důvěrníkovi, lékařské pomoci atd.), které jim byly poskytnuty (např. vložením anonymního krátkého dotazníku do schránky pro zpětnou vazbu)?

3. Posouzení zranitelnosti

- **Mechanismy posouzení:** Odkazuje policie a soudce v přípravném řízení na specifické předem určené mechanismy/strategie posouzení k identifikaci mentálních a/nebo psychosociálních postižení (např. kontrolní seznamy, ukazatele, odborná stanoviska, dotazníky atd.)?

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

- **Přiměřený čas:** Mají zdravotničtí odborníci dostatečný čas na to, aby mluvili s podezřelým a vyslechli jej, než svůj posudek uzavřou?
- **Kontrola kvality lékařských posudků:** Jsou zdravotničtí odborníci, kteří provádějí posouzení, nezávislí a dostatečně kvalifikovaní odbornou přípravou a zkušenostmi?
- Existuje **systém kontroly kvality** odborných posudků?

4. Právo na informace

- **Informace o procesních právech:** Byl podezřelý informován o svém právu na právníka, na důvěrníka a na lékařskou pomoc a o průběhu a potenciálních výsledcích řízení?
- **Informace o opravných prostředcích:** Byl podezřelý informován o stávajících mechanismech pro stížnosti (např. vnitrostátní mechanismy prevence, veřejného ochránce práv, vnitrostátní instituce pro lidská práva atd.) a soudní opravné prostředky?
- **Poskytování informací v přístupném formátu:** Poskytly úřady informace a právní vysvětlení v přístupném jazyce a zajistily, že podezřelý porozuměl informacím (např. tím, že jej požádaly o shrnutí) před zahájením výslechu?
- **Důvěrník:** Informovaly úřady důvěrníka (rodinu, zákonného zástupce, sociálního pracovníka nebo opatrovníka) o zatčení? Dovolily podezřelému, aby informoval důvěrníka?

5. Právo na lékařskou pomoc

- **Lékařská terapie:** Byla léčba podezřelého zajištěna bez přerušení v průběhu celého trestního řízení? Byla v případě potřeby přizpůsobena jeho aktuálnímu stavu? Byl zajištěn přístup k lékům po celou dobu řízení, zejména během policejní vazby a předběžného zadržení?
- **Volba a přístup k psychiatrům/psychoterapeutům/psychologům:** Má podezřelý možnost zvolit psychiatra/psychoterapeuta/psycho-

loga nebo mít přístup k vlastnímu terapeutovi? Je podezřelým umožněno mluvit s nimi pravidelně nebo kdykoli podle potřeby?

- **Důvěrník:** Byl důvěrník (rodinný příslušník, sociální pracovník atd.) požádána o informace o lécích a péči o podezřelého? Může důvěrník, pokud si to podezřelý přeje, být přítomen během rozhovoru podezřelého s psychiatrem / psychoterapeutem / psychologem? Může mít podezřelý schůzky s důvěrníkem bez přítomnosti třetích osob?

6. Právo na přístup k advokátovi a psychosociální podporu

- **Přítomnost advokáta / důvěrníka:** Byl podezřelý informován o své možnosti mít přítomného advokáta / důvěrníka během policejního výslechu / přípravného řízení? Počkaly úřady, dokud nebyl přítomen advokát / důvěrník, než zahájily výslech? Měl podezřelý čas, aby projednal případ se svým právníkem?
- **Přístup k právní pomoci a její kvalita:** Byl podezřelý informován o možnosti získat právní pomoc? Měl podezřelý možnost se soukromě setkat se svým advokátem a projednat případ s dostatečnou časovou rezervou?
- **Psychosociální podpora:** Byla podezřelému poskytována psychosociální podpora v průběhu celého přípravného řízení?
- **Podpora ze strany advokáta / důvěrníka:** Mohl advokát / důvěrník doplnit informace po výslechu podezřelého?

7. Audiovizuální záznam

- **Audiovizuální záznam:** Byly všechny policejní výslechy a přípravné řízení audiovizuálně zaznamenány? Byli podezřelí informováni o tom, že nahrávky nebudou zveřejněny a že se na ně budou moci podívat?

3.3 FÁZE HLAVNÍHO LÍČENÍ

1. Právo na informace

- **Podmínky soudního řízení:** Byly podmínky (soudní síň, toaleta apod.) vysvětleny podezřelému v předstihu (před prvním slyšením)? Bylo mu vysvětleno, kde bude v místnosti stát / sedět, kdo bude na slyšení přítomen a v jaké roli? Byl podezřelý informován, že je možné udělat přestávku, jestliže se již nebude moci soustředit?

2. Zdvořilé a srozumitelné sdělení rozsudku

- **Porozumění a účast:** Byl rozsudek vysvětlen pochopitelným způsobem pro osobu s mentálním a/nebo psychosociálním postižením? Zajistil soudce, že tato osoba pochopila základní informace (např. tím, že ji požádá o opakování vlastními slovy)?

3. Právo na přístup k advokátovi a psychosociální podpoře

- **Přístup k právní pomoci a její kvalita:** Byl obviněný informován o možnosti získat právní pomoc?
- **Příprava s advokátem:** Měla obviněná osoba možnost se před soudním slyšením setkat se svým právníkem a strávit s ním dostatečný čas na přípravu?
- **Výběr podpůrných osob:** Byl obviněný oprávněn vybrat, kdo by měl být přítomen na slyšení?
- **Psychosociální podpora:** Obdržel obviněný psychosociální podporu během procesu?

4. Audiovizuální záznam

- **Audiovizuální záznam:** Jsou všechna soudní slyšení audiovizuálně zaznamenána?

3.4 ŠKOLENÍ A SENZIBILIZACE ODBORNÍKŮ

- **Školení na budování kapacit:** Byly úřady vyškoleny v metodách komunikace a omezování stresu při jednání s osobami s mentálním a/nebo psychosociálním postižením (např. speciální semináře, online nástroje, příručky atd.)? Mají znalosti o jejich potenciálních potřebách, dovednostech a překážkách?
- **Supervize:** Mají odborníci přístup k supervizi (pokud jde o řízení stresu, prevenci vyhoření atd.)?

Část III:

Doporučení

1 DOPORUČENÍ PRO LÉKAŘE

1.1 Fáze přípravného řízení

1.1.1 Policejní řízení

1.1.1.1 Počáteční posouzení zranitelnosti

- **IDENTIFIKAČNÍ MECHANISMUS.** Policie by měla používat jasný a nezávislý mechanismus/postup pro zjištění zranitelnosti podezřelého z důvodu jeho mentálního a/nebo psychosociálního postižení.
- **PTÁT SE PODEZŘELÉHO.** Na samém začátku by se policie a lékař, který podezřelého vyšetřuje, měli výslovně dotázat, zda má osoba opatrovníka nebo je podporována organizací sociální nebo psychologické péče.
- **PTÁT SE NEZÁVISLÉHO ODBORNÍKA.** Během rakouského kulatého stolu experti navrhli zřízení nezávislého institutu (např. sociálních pracovníků nebo psychologů na policejní stanici) s cílem usnadnit identifikaci zranitelnosti.

1.1.1.2 Právo na informace

- **ZAJISTIT PŘÍSTUPNÉ INFORMACE.** Vhodné a přístupné informační materiály, např. video a audio materiály, informace v Braillově písmu, velké písmo, znakový jazyk nebo snadno čitelné formáty, by měli poskytovat policisté podezřelým s duševním a/nebo psychosociálním postižením.
- **INFORMOVAT O PROCESNÍCH PRÁVECH.** Podezřelí by měli být informováni o svých procesních právech, o policejní vazbě/zadržení, procesních krocích, jakož i o možných výsledcích jejich jednání a nečinnosti. Informační materiály by měly být k dispozici i při jejich držení ve vazbě. Rovněž předvolání, protokoly o výslechu a obvinění by měly být poskytovány v přístupných formátech.

- **UJISTIT SE, ŽE OSOBA INFORMACÍM POROZUMĚLA.** Policie by měla poskytnout ústní vysvětlení klíčových bodů procesních práv a požádat podezřelého, aby tyto informace zopakoval svými vlastními slovy.
- **POSKYTOVAT INFORMACE VČAS.** Policie by měla informovat podezřelého před prvním výsledkem nebo okamžitě po zatčení.
- **ŽÁDNÉ NÁSILÍ.** Policisté se musí při výsledku zdržet fyzického násilí a psychického zneužívání, a to i po celou dobu, kdy je podezřelá/obviněná osoba v policejní vazbě nebo přivedena na policejní stanici k jiným účelům.

1.1.1.3 Právo na lékařskou pomoc

- **POVINNOST ZAJISTIT LÉKAŘSKOU PÉČI.** Lékařská péče by měla být poskytována ex-officio, a to nejen na požádání. Měla by být přizpůsobena specifickým potřebám podezřelých.
- **SPECIALIZOVANÍ LÉKAŘI.** Lékaři poskytující lékařskou pomoc během policejního řízení (včetně policejní vazby) by měli mít odpovídající odborné znalosti o mentálním a psychosociálním postižení.
- **NEZÁVISLÍ LÉKAŘI.** Lékařská pomoc by měla zahrnovat vyšetření nezávislými zdravotnickými pracovníky a poskytování lékařské pomoci v případech špatného zacházení ze strany policie.
- **SPECIÁLNÍ POMOC.** Osobám s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měla být zajištěna specializovaná psychologická a psychiatrická pomoc od okamžiku jejich zadržení a po dobu trvání policejní vazby.
- **PŘÍTOMNOST DŮVĚRNÍKA.** Na žádost podezřelého by měla být důvěrníkovi umožněna přítomnost při vyšetřování.
- **LÉKAŘSKÉ INFORMACE.** Na žádost podezřelého by jemu a jeho důvěrníkovi měly být poskytnuty kopie lékařských dokumentů.

1.1.1.4 Odnětí svobody

- **ZPŮSOBILOST K ZADRŽENÍ.** Duševní stav každého člověka, který byl dán do policejní vazby, by měli posoudit řádně vyškolení lékaři. Posouzení by mělo být důkladně provedeno a mělo by být zajištěno potřebné časové období, aby daná osoba pochopila svou situaci.
- **ZAVOLAT DŮVĚRNÍKOVI.** Osobám s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by mělo být poskytnuto právo osobně zavolat své příbuzné nebo jiné důležité osoby, když jsou zbaveny svobody. Provádění tohoto práva by mělo být zajištěno v praxi.
- **UVĚDOMIT PRÁVNÍKA.** O uvalení policejní vazby by měl být informován právník.

1.1.1.5 Právo na advokáta / právo na podporu ze strany důvěrníka / zákonného zástupce

- **POVINNÝ PRÁVNÍK OD PRVNÍHO VÝSLECHU.** Každému podezřelému by měla být zajištěna povinná přítomnost právníka od prvního policejního výsledku. Tím je zajištěna přiměřená ochrana práv všech podezřelých osob. Za žádných okolností by se nemělo umožnit osobě, která se nemůže bránit, vzdát se práva na advokáta.
- **POVINNÁ PŘÍTOMNOST DŮVĚRNÍKA.** Každému podezřelému by měla být zajištěna povinná přítomnost důvěrníka od prvního policejního výsledku, pokud proti tomu podezřelý nevznesl námitku. Důvěrník by měl být vázán mlčenlivostí a neměl by být slyšen jako svědek v dalším řízení.
- **VOLBA VEŘEJNÉHO OBHÁJCE.** Podezřelí by měli mít právo zvolit si advokáta, a to i v případech právní pomoci. Měl by být zajištěn snadný přístup (např. existuje seznam příslušných trestních právníků, kterým lze zavolat).
- **NEZÁVISLOST VEŘEJNÉHO OBHÁJCE.** Je třeba zakázat jmenování veřejných obhájců, kteří mají blízký vztah k policejním/vyšetřovacím orgánům.

- **ZKUŠENOST S TRESTNÍM PRÁVEM.** Všichni veřejní obhájci by měli mít znalosti o trestním právu; toto by mělo být rovněž požadováno u právníků v rámci právní pomoci.
- **SPECIALIZOVANÍ PRÁVNÍCI.** Jakmile je zranitelnost zjištěna, měli by být k danému případu přiděleni speciálně vyškolení právníci, kteří absolvovali školení o tom, jak jednat s obviněnými s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.
- **ČAS NA PŘÍPRAVU:** Podezřelí by měli mít dostatek času a soukromí, aby se setkali se svými právníky. Právníci dostanou spisy včas, aby mohli případ připravit.
- **PSYCHOSOCIÁLNÍ PODPORA.** Osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měly dostávat zdarma psychosociální podporu v průběhu celého trestního řízení.

1.1.1.6 Záznamy

- **AUDIO A VIDEO ZÁZNAM.** Všechny policejní výslechy by měly být audiovizuálně zaznamenány.
- **OCHRANA ÚDAJŮ.** Aby byla zajištěna ochrana soukromí příjemců, je třeba zavést ochranná opatření, která zabrání šíření údajů mimo účely vyšetřování trestné činnosti.

1.1.2 Řízení před vyšetřovacím soudcem

1.1.2.1 Posouzení zranitelnosti

- **OSOBNÍ KONTAKT.** Soudce by měl obviněného vidět před tím, než učiní rozhodnutí o předběžném zadržení nebo o uložení preventivního zadržení za účelem lékařského / forenzního vyšetření. Pokud se osoba nemůže dostavit před soud, měl by ji soudce navštívit v instituci, kde je umístěna. Rovněž by bylo žádoucí, aby soudci komunikovali se službami pro osoby se zdravotním postižením, organizacemi poskytujícími podporu v soudním řízení nebo se zařízením jehož např. pobytových služeb osoba využívá.

- **DŮKLADNÉ LÉKAŘSKÉ POSOUZENÍ.** Lékařští a psychiatři odborníci by měli mít dostatek času na důkladné posouzení celé situace. Měli by se vyhnout kopírování textových částí z jiných posudků.

1.1.2.2 Právo na informace

- **POSKYTNOUT INFORMACE.** Kdykoli má osoba, která má mentální a/nebo psychosociální postižení soudní slyšení, měla by být připravena právníkem / důvěrníkem. A to tak, že danou soudní místnost navštíví ještě před slyšením. Mělo by jí být vysvětleno, kdo bude přítomen, kdy a jak může mluvit, kdo tam bude, aby ji podpořil, kde může mít přístup k vodě, toaletě atd.
- **ZAJISTIT PŘÍSTUPNÉ INFORMACE.** Vhodné a přístupné informační materiály, např. video a audio materiály, informace v Braillově písmu, velké písmo, znakový jazyk nebo snadno čitelné formáty, by měl poskytnout soudce v rámci přípravného řízení podezřelým s duševním a/nebo psychosociálním postižením ještě před slyšením. Podezřelí by měli být informováni o svých procesních právech, o zadržení, procesních krocích, jakož i o výsledcích jejich jednání a nečinnosti. Informační materiály by měly být k dispozici i během doby, kdy jsou zadrženi.
- **UJISTIT SE, ŽE OSOBA INFORMACÍM POROZUMĚLA.** Soudce by měl poskytnout ústní vysvětlení klíčových bodů procesních práv a požádat podezřelého, aby tyto informace zopakoval svými vlastními slovy.
- **VČASNÉ INFORMOVÁNÍ.** Soudce by měl informovat osobu o jejich procesních právech před prvním výslechem.

1.1.2.3 Odnětí svobody

- **POKUD MOŽNO SE VYHNOUT ZADRŽENÍ.** V případě osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měly být co nejvíce využívány alternativy k zadržení. Měly by být k dispozici zdroje pro následnou péči ve forenzních denních zařízeních.
- **ZABEZPEČIT ZÁKLADNÍ PODMÍNKY.** Pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v předběžném zadržení by mělo být zajiš-

těno následující:

- » Dostatečné a srozumitelné informace o trestních řízeních, kterých se účastní;
 - » Ochranná opatření proti dlouhému pobytu ve vazbě;
 - » Pravidelný přístup k jejich právníkům a důvěrné setkání s nimi;
 - » Pravidelný přístup k příbuzným/blízkým osobám;
 - » Přístup k činnostem;
 - » Lékařská pomoc a přístup k snadno srozumitelným informacím o diagnóze a použité léčbě.
- **ZADRŽOVACÍ KAPACITY.** Věznice a soudní zdravotnická zařízení by měly zajistit dostatečné kapacity a aktuální standardy (hygienu, činnosti atd.) a ubytovávat ženy, muže a mladistvé zvlášť.
 - **MONITOROVÁNÍ:** Při zadržování osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením ve vazebních zařízeních by mělo být prováděno pravidelné sledování míst zadržování a preventivního zadržování nezávislými institucemi, např. národními institucemi pro lidská práva, institucemi veřejného ochránce práv nebo nevládními organizacemi zabývajícími se lidskými právy. Monitorovací návštěvy by měly zahrnovat důvěrné soukromé rozhovory se zadržеныmi.

1.1.2.4 Právo na lékařskou pomoc

- **ZPŮSOBILOST K ZADRŽENÍ.** Duševní stav každého člověka, který byl zadržen, by měli (opět) posoudit řádně vyškolení lékaři. Posouzení by mělo být důkladně provedeno a mělo by být zajištěno potřebné časové období, aby zadržený pochopil svou situaci.
- **LÉKAŘSKÁ POMOC BĚHEM ZADRŽENÍ:** Pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měla být zajištěna náležitá lékařská pomoc.
- **ŘÍZENÍ KRIZOVÝCH SITUACÍ.** Krizové zásahové týmy složené z vyškolených zdravotních sester a lékařů by měly být k dispozici a uklidňovat pacienty v psychiatrických nebo soudních zařízeních.
- **CERTIFIKOVANÍ SOUDNÍ LÉKAŘI.** Lékařské posouzení (lékařský po-

sudek fungující jako důkaz u soudu) duševního stavu každého obviněného/zadrženého by mělo být provedeno certifikovanými soudními lékaři. Seznam soudních znalců v oblasti psychiatrie by měl uvádět další podkategorie tak, aby soudy mohly jmenovat nejvhodnějšího soudního znalce pro daný případ.

- **KONTROLA KVALITY.** Odborné posudky by měly podléhat kontrole kvality. Špatné posudky by měly být sankcionovány.
- **VYSVĚTLIT DIAGNÓZU.** Diagnóza a použitá léčba by měly být podezřelému vysvětleny v přístupném a srozumitelném formátu (např. Braillovo písmo, snadno čitelný materiál).
- **DŮVĚRNOST.** Důvěrnost lékařské prohlídky a posudku by měla být přísně zajištěna.

1.1.2.5 Právo na advokáta, právo na podporu ze strany důvěrníka / zákonného zástupce

- **POVINNÁ PŘÍTOMNOST DŮVĚRNÍKA.** Každému obviněnému by měla být zajištěna povinná přítomnost důvěrníka v průběhu všech přípravných slyšení. Důvěrník by měl být vázán mlčenlivostí a neměl by být slyšen jako svědek v dalším řízení.
- **VOLBA VEŘEJNÉHO OBHÁJCE.** Obviněné osoby by měly být oprávněny vyjádřit se ke jmenování veřejného obhájce, jakož i v rámci právní pomoci.
- **NEZÁVISLOST VEŘEJNÉHO OBHÁJCE.** Je třeba zakázat jmenování veřejných obhájců, kteří mají blízký vztah k vyšetřovacím orgánům.
- **ZKUŠENOST S TRESTNÍM PRÁVEM.** Všichni veřejní obhájci by měli znát trestní právo.
- **SPECIALIZOVANÍ PRÁVNÍCI.** Jakmile je zdravotní postižení zjištěno, měli by být k danému případu přiděleni speciálně vyškolení právníci, kteří absolvovali školení o tom, jak jednat s obviněnými s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.

- **ČAS NA PŘÍPRAVU:** Obvinění by měli mít dostatek času a soukromí, aby se setkali se svými právníky. Veřejní obhájci by měli investovat více času do přípravy se svými klienty, vysvětlovat jim právní otázky srozumitelným způsobem a připravit podezřelého na proces. Měli by jej zejména informovat o významu a důsledcích preventivního zadržení pro účely lékařských/forenzních posouzení a případné povinné léčby.
- **PSYCHOSOCIÁLNÍ PODPORA.** Osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měly dostávat zdarma psychosociální podporu v průběhu celého trestního řízení.

1.1.3 Státní zástupce

- **ZAJISTIT PROCESNÍ ZÁRUKY.** Státní zástupce, který sleduje vyšetřování, by měl zaručit:
 - » Včasné zahájení přípravného řízení a vydání obžaloby
 - » Jasně vysvětlení obvinění obviněnému pochopitelným způsobem
 - » Včasné jmenování soudního znalce pro posouzení mentální způsobilosti obviněného a včasné jmenování advokáta
 - » Zajistit opatření, aby se zabránilo mučení a nelidskému a ponižujícímu zacházení ze strany policistů
- **SPECIALIZOVANÍ STÁTNÍ ZÁSTUPCI.** Vzhledem k tomu, že státní zástupce je odpovědný za průběh řízení a je osobou, která žádá o předběžné zadržení nebo preventivní zadržení, měly by být případy proti osobám s mentálním a/nebo psychosociálním postižením řešeny speciálně vyškolenými státními zástupci.

1.2 FÁZE ŘÍZENÍ

- **SPECIALIZOVANÉ SOUDY / SOUDNÍ ODDĚLENÍ.** Případy proti obviněným osobám s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měly být rozhodovány specializovanými soudci, kteří mají odborné znalosti, odborné zkušenosti a odpovídající sociální dovednosti. Soud by měl zahrnovat specializované laické soudce (např. pedagogy, odborníky na oblast duševního zdraví).

1.2.1 Posouzení zranitelnosti

- **DRUHÝ ODBORNÝ POSUDEK.** Právní zástupce/obhájce obviněného může požádat soud, aby učinil další šetření nebo přezkoumání s použitím konkrétních odborníků. Druhý odborný závěr by měl být případně poskytnut v souladu se zásadou kontradiktornosti a obhajoby (pokud podezřelý nebo obviněný nesouhlasí s prvním odborným posudkem). Mělo by být možné zahrnout jakéhokoli specialistu, nikoli jen odborníka ze seznamu schválených soudních psychiatrických odborníků. Druhý odborný posudek by měl být státním zástupcem a soudem posuzován rovnocenně. Státní zástupce nebo soud musí zdůvodnit, proč vycházel z jednoho nebo druhého odborného posudku, a to přijetím odůvodněného rozhodnutí.

1.2.2 Právo na informace

- **PŘÍSTUPNÉ INFORMACE.** Hlavní dokumenty soudu (například informace o procesních právech obžalovaného, obvinění, rozsudek a předvolání) by měly být k dispozici v přístupných formátech (např. snadno čitelný text, videa s grafickým vysvětlením práv podezřelých). Soudci a státní zástupci by měli během procesu a při vyhlášení rozsudku používat jednoduchý a zdvořilý jazyk a vzít v úvahu potřeby obžalovaného.
- **PŘEKLAD.** Soudci by měli jmenovat tlumočníky, kteří komunikují v alternativních nebo augmentativních jazycích.

1.2.3 Právo na přístup k advokátovi, podpora ze strany důvěrníka

- **POVINNÝ ADVOKÁT.** Právní zastoupení osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením, které by vzhledem k jejich postižením měly potíže s účastí v trestním řízení, by mělo být povinné. Soudní slyšení by nemělo být vedeno bez přítomnosti právníka. Všechna prohlášení získaná bez přítomnosti advokáta (v přípravné fázi nebo ve fázi řízení) by měla být považována za neplatná.
- **HODNOCENÍ PRÁVNÍ POMOCI.** Účinná právní pomoc by měla být poskytnuta osobám, podezřelým a obviněným s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Soudy by měly používat mechanismy a po-

stupy posuzování, které umožňují výměnu právníka, který neposkytuje účinné zastoupení.

- **DŮVĚRNÍK.** Přítomnost důvěrníka na podporu obviněného a pomoci mu porozumět a vypořádat se s řízením by měla být zajištěna během celého procesu.

1.2.4 Soukromí

- **VYLOUČENÍ VEŘEJNOSTI.** Veřejnost by měla být vyloučena během slyšení obviněných a soudních znalců při poskytování odborného posudku o procesní způsobilosti a trestní odpovědnosti obžalovaného.

1.2.5 Audiovizuální záznam

- **AUDIO A VIDEO ZÁZNAM.** Všechna slyšení osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením by měla být audiovizuálně nahrávána. Je třeba zajistit ochranu údajů (např. údaje jsou přístupné, ale nelze je kopírovat).

1.2.6 Rozsudek

- **PŘÍSTUPNÉ INFORMACE.** Rozsudek by měl být obviněnému objasněn srozumitelným způsobem. Soudce by měl zajistit, že obviněná osoba pochopila základní informace (např. tím, že ji požádá o opakování vlastními slovy).

1.3 OPRAVNÉ PROSTŘEDKY

- **ÚČINNÉ OPRAVNÉ PROSTŘEDKY.** Musí být zavedeny opravné prostředky, aby bylo možné účinně vznášet námitky proti porušování procesních práv v průběhu celého trestního řízení, včetně fáze přípravného řízení. Dále by mělo být možné odvolat se proti výsledku znaleckého posudku (je možné druhé odborné stanovisko) a rozsudku.

2 DOPORUČENÍ ZE STRANY PŘÍJEMCŮ

Pro většinu dotazovaných příjemců nebylo snadné učinit konkrétní návrhy. Nicméně uvedli některé problémy a vyjádřili přání:

- **INFORMACE V BEZBARIÉROVÉM FORMÁTU.** „Myslím, že by měli mluvit pomalu a jasně. Abyste si některé informace mohli v mozku uložit. To bych ocenil.“²⁸
- **PODPORA ZE STRANY DŮVĚRNÍKA.** Někteří z respondentů měli podporu ze strany důvěrníků (sociální pracovník, opatrovník, advokát, právník, rodina) během trestního řízení. Respondenti sdělili, že tato podpora byla velmi užitečná a důležitá. S takovou podporou se příjemci cítili v těchto náročných situacích mnohem jistěji a lépe zastoupeni. „Byl bych chtěl někoho informovat, abych se necítil tak sám. [...] Například mého opatrovníka. Byl bych se cítil lépe, protože jsem tu podporu potřeboval.“ (AT, rozhovor s příjemcem, 5) Důvěrník může pomoci při přípravě procesu a může poskytnout nějakou podporu tím, že odpoví na důležité otázky. „Také mluvit o všem, abyste se o nadcházejícím procesu dozvěděli více. Nikdo mě na proces nepřipravil. To bych si býval přál.“²⁹
- **VÍCE ČASU NA PŘÍPRAVU S PRÁVNÍKEM.** Mnoho respondentů kritizovalo nedostatek času na přípravu s právníkem. Mnozí z nich se setkali s právníkem až těsně před soudním řízením, takže mohli o případu mluvit jen krátkou dobu. Proto se necítili dobře zastoupeni ani připraveni. Jako závěr se doporučuje, aby právníci investovali více času do přípravy případů, aby získali více informací o dané osobě i celé věci. A rovněž vysvětlili příjemcům právní postupy a podmínky. Právníci by měli poskytovat více informací o příslušných odstavcích trestního zákoníku, které jsou specificky určeny osobám s mentálním postižením, a o tom, jak se tyto odstavce aplikují v praxi.

²⁸ AT, rozhovor s příjemcem 5.

²⁹ AT, rozhovor s příjemcem 9.

- **VÍCE ČASU NA POSOUZENÍ ZE STRANY LÉKAŘSKÝCH ODBORNÍKŮ.** Respondenti, kteří museli jít k lékaři za účelem forenzního posouzení, uváděli časový interval pro vyšetření od 10 do 45 minut. Vyjádřili podřadnost nad tím, že lékařům stačila taková krátká doba na to, aby si udělali závěr o jejich zdravotním stavu a duševních problémech. Konkrétně příjemci žádali více času s lékařskými odborníky.
- **LÉKAŘSKÉ POSOUZENÍ.** Jeden z respondentů doporučil provést lékařské posouzení před policejním výslechem, protože schopnost zpracovat to, co se děje, závisí na fázi psychosociální poruchy a na současném stavu příjemce. „Nejdůležitější věcí je, aby před tím, než dojde k policejnímu výslechu, byl proveden lékařský posudek, aby se zkontrolovalo, zda je výslech vůbec možný a osoba má jasný stav mysli. Protože někdy dostanete více léků a někdy méně. Proto si musíte zvyknout na různé situace. Myslím, že je to velmi důležité.“³⁰

³⁰ AT, rozhovor s příjemcem 7.

3 PRÁVNÍ DOPORUČENÍ ČLENSKÝM STÁTŮM

3.1 Obecná doporučení

- **UPLATŇOVAT ZÁSADY TRESTNÍ SPRÁVEDLNOSTI NA MLADISTVÉ OSOBY ANALOGICKY.** Podezřelé a obviněné osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením se mohou potýkat s podobnými potížemi při účasti v trestním řízení a porozumění trestnímu řízení jako mladistvé osoby. Vzhledem k jejich podobné zranitelnosti by členské státy měly analogicky uplatňovat procesní záruky pro mladistvé i na osoby se zdravotním postižením. Jedná se zejména o předpisy týkající se podpory osob a právního zastoupení v průběhu řízení, audiovizuálních záznamů, dostupných informací, vhodného ubytování a alternativ k zadržení.
- **DEFINOVAT ZRANITELNÉ PODEZŘELÉ.** Vnitrostátní trestní právní předpisy by měly zavést koncepci „zranitelných podezřelých“ a definovat je jako osoby, které nemohou rozumět a účinně se účastnit trestního řízení na rovném základě vzhledem k jejich věku, duševní nebo fyzické kondici nebo postižení.³¹ Zákony by měly jasně stanovit procesní záruky, které jsou spojeny s touto zranitelností.
- **PRESUMPCIE ZRANITELNOSTI.** Osoby s vážnými psychosociálními, duševními, fyzickými nebo smyslovými poruchami, duševními chorobami nebo kognitivními poruchami, které jim brání porozumět a účinně se účastnit řízení, by měly mít zajištěnou presumpci zranitelnosti.
- **DEFINOVAT POSTIŽENÍ V SOULADU S MEZINÁRODNÍMI STANDARDY.** Vnitrostátní trestní zákony mají tendenci používat zastaralou nebo diskriminační terminologii, pokud se týká osob se zdravotním postižením. Důrazně se doporučuje revidovat právní předpisy v souladu s mezinárodními standardy, zejména s Úmluvou OSN o osobách se zdravotním postižením. Proto by trestní zákony neměly brát v úvahu pouze oso-

³¹ Doporučení ES o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení C (2013) 8178/2.

by s psychosociálním postižením, ale i osoby s mentálním postižením, a poskytovat záruky spravedlivého procesu pro všechny osoby se zdravotním postižením.

- **ZAJISTIT OCHRANU V PRŮBĚHU CELÉHO ŘÍZENÍ.** Vnitrostátní právní předpisy by měly zajistit, aby v průběhu všech řízení byla zajištěna procesní ochrana zranitelných osob (právo na přístup k informacím, právo na právní pomoc, právo na lékařskou pomoc atd.), a to i v případě, že trestní řízení zahrnuje preventivní zadržení za účelem lékařského posouzení nebo povinné léčby, nebo také v případě, že jsou podniknuty oddělené procesní postupy podle netrestních předpisů o duševním zdraví (nedobrovolná hospitalizace).
- **DŮVĚRNÍK / VHODNÝ DOSPĚLÝ.** Doporučení ES zavádí pojem ‚vhodný dospělý‘, který je definován jako „příbuzný nebo osoba, která má sociální vztah se zranitelnou osobou, která by mohla komunikovat s orgány a která pomáhá zranitelné osobě vykonávat její procesní práva.“³² Právní předpisy členských států by měly integrovat tuto koncepci a zajistit pomoc ze strany důvěrníka, kterého jmenuje zranitelný podezřelý. Zákon by měl také definovat kvalifikace, práva a povinnosti důvěrníků a stanovit, že by měli být vázáni mlčenlivostí a nesmí být v dalším řízení vyslechnuti jako svědci.

3.2 Posouzení zranitelnosti

- **MECHANISMY POSUZOVÁNÍ.** Právní předpisy členských států by měly zavést jasné a specifické mechanismy posuzování ze strany policistů, policejních lékařů, státních zástupců, soudců a vězeňských pracovníků s cílem identifikovat zranitelnost podezřelých z důvodu mentálních a/nebo psychosociálních postižení. Tyto mechanismy by měly obsahovat ukazatele, naváděcí otázky, nezávislé odborné názory, audiovizuální záznamy atd. V každém případě by měly dodržovat jasné předvídatelný a transparentní postup, který umožňuje nezbytnou flexibilitu s ohledem na konkrétní případ.

³² Doporučení ES o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení C (2013) 8178/2, bod preambule 9.

- **NEZÁVISLOST LÉKAŘSKÝCH ODBORNÍKŮ.** Nezávislost, kvalifikace a registrační postup pro odborníky, kteří provádějí počáteční lékařská posouzení a vypracovávají odborná stanoviska, by měli být jasně upraveny zákonem. Všichni odborníci musí disponovat forenzními znalostmi.
- **ADEKVÁTNÍ ODBORNÍCI.** Zranitelnost osob s mentálním postižením by měla být posouzena odborníky, kteří disponují přiměřenými znalostmi o mentálním postižení, např. pedagogickými či psychologickými odborníky nebo sociálními pracovníky.
- **VYLOUČENÍ VEŘEJNOSTI.** Zákon by měl vždy vyžadovat vyloučení veřejnosti během slyšení zranitelných pachatelů a soudních znalců při poskytování odborného posudku o procesní způsobilosti a trestní odpovědnosti zranitelného obžalovaného.
- **NEZÁVISLÉ PŘEZKUMY.** Legislativa by měla umožňovat zpochybnění výsledku posouzení ze strany obviněné osoby nebo jejího právního zástupce. Posouzení by mělo podléhat formálnímu přezkumu ze strany nezávislých odborníků, a to bezplatně pro podezřelou/obviněnou osobu. Aby se zabránilo zaujatosti a odborné hierarchii, odborníci provádějící přezkum by měli být kvalifikovaní odborníci, kteří nejsou zařazeni na seznam certifikovaných soudních psychiatrických odborníků. Druhý odborný posudek by měl být státním zástupcem a soudem posuzován jako rovnocenný důkaz. Státní zástupce nebo soud musí zdůvodnit, proč vychází z jednoho nebo druhého odborného posudku, a to přijetím odůvodněného rozhodnutí.
- **KONTROLA ODBORNÝCH POSUDKŮ.** Kromě toho by zákon měl předvídat efektivní kontrolní mechanismy odborných posudků z moci úřední (např. pravidelné náhodné kontroly kvality). Špatné posouzení by mělo mít právní důsledky (např. profesní odpovědnost, pozastavení nebo vyloučení ze seznamu odborníků, náhrada škody obviněné osobě a/nebo obnovení řízení).

3.3 Právo na informace

- **PŘÍSTUPNÉ INFORMACE.** Vnitrostátní právní předpisy by měly vyžadovat, aby byly informace o procesních právech a povinnostech, práv-

ních důsledcích vyplývajících z dodržování nebo porušení těchto práv ve všech fázích trestního řízení, jakož i při zadržování a výsleších policí, k dispozici v různých bezbariérových formátech (Braillovo písmo, snadno čitelný text, zvuk, video s titulky, interpretace znakového jazyka, tlumočníci atd.). Státy jsou vyzývány k tomu, aby zapojily neziskové organizace věnující se lidem s postižením do vývoje těchto materiálů.

- **SPECIFIKOVAT POSTUP INFORMOVÁNÍ.** Zákony by měly vypracovat postup, jak by měly být informace poskytovány zranitelným podezřelým, včetně času, odpovědné osoby a potřebných opatření pro poskytování informací podezřelým, obviněným a zadrženým osobám. Orgány by měly poskytovat informace v bezbariérových formátech, jakmile se domnívají, že existuje potenciální mentální a/nebo psychosociální postižení, a to nejen na žádost podezřelého.

3.4 Audiovizuální záznam

- **AUDIOVIZUÁLNÍ ZÁZNAM.** Vnitrostátní právní předpisy by měly vyžadovat povinné audiovizuální zaznamenávání všech výslechů a slyšení již od prvního policejního výslechu. Státy by měly zajistit, aby se nahrávání stalo důslednou praxí. Pro účely ochrany osobních údajů by měl být zaznamenaný materiál přístupný pouze zainteresovaným osobám v trestním řízení. Mělo by se jim zabránit kopírovat data a odnášet si je s sebou.

3.5 Právo na přístup k advokátovi

- **POVINNÝ ADVOKÁT.** Osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením, které se nemohou účinně účastnit trestního řízení nebo nejsou schopny se účinně hájit samy, by neměly mít možnost vzdát se práva na právníka/veřejného obhájce. Jelikož je často obtížné určit zranitelnost podezřelého, bylo by žádoucí, aby vnitrostátní právní předpisy vyžadovaly povinnou přítomnost právníka pro všechny podezřelé osoby od prvního policejního výslechu.
- **NEPLATNOST V PŘÍPADĚ NEDOSTATKU PRÁVNÍHO ZASTOUPENÍ.** V případě, že během výslechu nebo slyšení není přítomen žádný advokát a policejní nebo soudní protokol je přesto použit jako důkaz v řízení, měl by být považován za neplatný.

- **REFORMA SYSTÉMŮ PRÁVNÍ POMOCI.** Členské státy jsou vyzývány k tomu, aby reformovaly své systémy právní pomoci takovým způsobem, aby zajistily obhajobu právníky, kteří jsou dostatečně obeznámeni s trestním právem a vyškoleni v práci s osobami s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Za tímto účelem by členské státy měly poskytnout přiměřené finanční prostředky na právní pomoc a zavést mechanismy kontroly kvality.
- **POVINNÁ PRÁVNÍ POMOC PO ZATČENÍ.** Právní předpisy ohledně trestních řízení, které upravují zatýkácí řízení, by měly zajišťovat možnost právní pomoci během řízení před policií.
- **PSYCHOSOCIÁLNÍ PODPORA.** Vnitrostátní právní předpisy by měly opravňovat osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením k tomu, aby mohly získat bezplatnou psychosociální podporu po celou dobu trestního řízení. Za tímto účelem by měly být posíleny lidské zdroje např. v síti právníků a státních zástupců. Ti, kteří již spolupracují se soudy (např. podpora obětí), by měli být speciálně vyškoleni a mohli by tak hrát důležitější roli v řízení.

3.6 Právo na lékařskou pomoc

- **ZAJIŠTĚNÍ SPECIALIZOVANÉ LÉKAŘSKÉ PÉČE.** Vnitrostátní právní předpisy by měly předvídat jasně definované mechanismy a postupy pro poskytování včasné a nepřetržité odborné lékařské pomoci osobám s mentálním a/nebo psychosociálním postižením od okamžiku jejich zatčení policí v průběhu celého trestního řízení. Tento mechanismus by měl zaručovat vyšetření nezávislými zdravotnickými pracovníky a poskytování lékařské pomoci v případech špatného zacházení ze strany policie. Rovněž by stát měl zajistit dodržování minimálních standardů pro ochranu před špatným zacházením, nelidským nebo ponižujícím zacházením při výkonu preventivního zadržování za účelem lékařského/forenzního posouzení.

3.7 Odnětí svobody

- **ZAJISTIT ALTERNATIVY K ZADRŽENÍ.** Legislativa členských států by měla zdůraznit, že zbavení svobody u osob s duševním a/nebo psycho-

sociálním postižením by mělo být nařízeno pouze jako poslední možnost. Pokud je to přesto nezbytné, mělo by to být přiměřené a mělo by to zohledňovat zvláštní potřeby zranitelné osoby. Zákon by měl uvádět alternativy k zadržení, jako je zejména následná péče v soudních zařízeních pro denní péči, a zajistit, aby byly k jejich realizaci poskytnuty odpovídající zdroje.

- **ZAJISTIT VHODNÉ UBYTOVÁNÍ.** Vnitrostátní právní předpisy by měly požadovat, aby policejní cely a vyšetřovací zařízení zajišťovaly odpovídající ubytování osobám s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Je třeba konzultovat s neziskovými organizacemi věnujícími se osobám s postižením s cílem zdůraznit potřeby různých skupin zdravotně postižených osob. Osoby s mentálním postižením by měly být ubytovány ve zvláštních pečovatelských centrech; předběžné zadržení a preventivní zadržení by mělo být pokud možno vyloučeno.

3.8 Zajistit srozumitelné sdělení rozsudku

- **SPECIALIZOVANÍ SOUDCI.** Zákon by měl požadovat, aby případy obviněných osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením byly řešeny specializovanými soudci, kteří mají znalosti o mentálním a/nebo psychosociálním postižení, odborné zkušenosti a odpovídající sociální dovednosti. Tímto způsobem by soud snížil svou závislost na odborných posudcích. V případě, že se jedná o soudní senát, by měl soud zahrnovat specializované laické soudce (např. pedagogy, odborníky na oblast duševního zdraví).
- **TLUMOČENÍ.** Zákon by měl zajistit soudní tlumočníky, kteří komunikují v alternativních nebo augmentativních jazycích.

3.9 Monitorování

- **MECHANISMY MONITOROVÁNÍ.** Členské státy by měly stanovit vnitrostátní preventivní mechanismy (NPM), aby zajistily ochranu před špatným, nelidským či ponižujícím zacházením, respektování lidských práv a procesní standardy pro osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením. Musí být pravidelně sledována místa zadržování a psychiatrické léčebny nebo specializovaná psychiatrická zařízení,

kde se provádí psychiatrické posuzování nebo nedobrovolné lékařské ošetření. Monitorovací návštěvy by měly zahrnovat důvěrné rozhovory se zadrženými a pacienty. Kromě pravidelného monitorování institucí s ohledem na NPM by národní instituce ombudsmanů v oblasti lidských práv měly provádět zvláštní vyšetřování týkající se praktického uplatňování procesních záruk, zkoumat jednotlivé stížnosti a zapojit se do přezkumných postupů.

4 POLITICKÁ DOPORUČENÍ ČLENSKÝM STÁTŮM

- **PRAVIDELNÁ ŠKOLENÍ PRO ODBORNÍKY.** Vnitrostátní právní předpisy by měly požadovat, aby všichni odborníci zapojení do trestního řízení absolvovali pravidelné školení o identifikaci a práci se zranitelnými podezřelými, včetně osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením, jakož i o jejich procesních právech. Za tímto účelem by odpovědné orgány měly vypracovat vzdělávací programy pro příslušníky policie, státního zástupce, soudce, právníky a forenzní odborníky. Programy by měly být rozvíjeny ve spolupráci s neziskovými organizacemi nebo jinými organizacemi zastupujícími osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.
 - » **POLICEJNÍ ŠKOLENÍ.** Vedle stávajících školení by členské státy měly přijmout další opatření, aby komplexně posílily kapacity a informovanost všech policistů. Za tímto účelem se důrazně doporučuje přijetí jasných a specifických pokynů obsahujících kritéria pro posouzení zranitelnosti. Školení by mělo rovněž zvýšit profesionalitu mezi kolegy, aby mohli vyslovit podezření na zdravotní postižení podezřelého, aniž by se obávali, že by je pak jejich kolegové nerespektovali.³³ Rakouská policie například nabízí pětidenní seminář o mentálním a/nebo psychosociálním postižení, který zajišťují renomovaní odborníci z různých oborů. Obsahuje informace o různých formách psychosociálních postižení, právní předpisy, odborné posudky, praktické případové studie, alternativní možnosti péče, následnou podporu i příspěvky organizací zastupujících osoby s psychosociálními postiženími a jejich blízké.
 - » **ŠKOLENÍ PRO SOUDCE A STÁTNÍ ZÁSTUPCE.** V současné době neexistuje žádné školení pro soudce a státního zástupce. Proto se členské státy důrazně vyzývají, aby zaváděly pravidelná povinná školení zaměřená na poskytování aktuálních informací o předpisech pro osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením a informací o Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postiže-

³³ AT, expert_Interview_1 (25. října 2016).

ním. Školení by se měla rovněž zaměřovat na zvyšování povědomí o problematice a sdílení zkušeností. Měla by řešit dopad mentálního a/nebo psychosociálního postižení na schopnost spáchat trestný čin a diskutovat o dostupných alternativách k potrestání.

- » **ŠKOLENÍ PRO ADVOKÁTY.** Pro advokáty, zejména veřejné obhájce, jsou rovněž nutná povinná školení. Výzkum ukázal, že podezřelí s mentálním a/nebo psychosociálním postižením mají sklon využívat v nepoměrně vyšší míře právní pomoc.
- » **ŠKOLENÍ PRO POLICEJNÍ A VĚZEŇSKÉ LÉKAŘE.** Většina policistů a lékařů ve veřejném sektoru, stejně jako vězeňských lékařů, jsou praktičtí lékaři, kteří obvykle nemají dostatečné odborné znalosti o mentálním a/nebo psychosociálním postižení. Všichni by měli absolvovat pravidelné povinné pokročilé školení v oblasti forenzní psychiatrie a duševního zdraví. Jejich dovednosti by měly být ověřovány nezávislými hodnoceními (např. odbornými kontrolními orgány).
- **FORENZNÍ STUDIA.** Členské státy by měly v rámci učebních osnov psychiatrů a psychologů zavést forenzní studia jako oblast specializace. Kurzy by měly zahrnovat také potenciální trestní odpovědnost podezřelého, jakož i jeho schopnost účastnit se řízení vzhledem k různým zdravotním postižením. Není-li možné zavést forenzní studia v univerzitních učebních osnovách, musí členské státy zajistit ekvivalentní příležitosti k odborné přípravě.
- **ZVÝŠENÍ SPOLUPRÁCE A VÝMĚNY.** Jedním z hlavních systémových nedostatků, o kterých se zmínili dotazovaní odborníci, je nedostatek interinstitucionální spolupráce. Úzká spolupráce mezi zúčastněnými orgány a dalšími zúčastněnými stranami, např. nevládními organizacemi, organizacemi věnujícími se zdravotně postiženým osobám a lékaři, usnadňuje sdílení informací a umožňuje shromažďování potřebných odborných znalostí k určení potenciální zranitelnosti podezřelého. Výzkum ukázal, že kvalita interinstitucionální spolupráce zatím závisí především na osobním odhodlání a zapojení zúčastněných zástupců úřadů. Spolupráce je zřídka institucionalizována a obvykle probíhá na individuálním základě. Národní kulaté stoly IMPAIR byly velmi úspěšné

události, které umožnily cennou výměnu znalostí a vzájemné porozumění. Podobné formáty by mohly být používány jako stálé fórum pro spolupráci a sdílení, které by bylo možno pravidelně organizovat se zaměřením na různé otázky. Mohly by být rovněž spojeny s již existujícími fóry, např. regionální konference nebo psychosociální podpůrné sítě atd.

- **POSÍLENÍ ORGANIZACÍ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI.** Je velmi důležité, aby existovaly silné a kompetentní organizace občanské společnosti (organizace hlídající dodržování lidských práv, neziskové organizace pro zdravotně postižené atd.), a aby tyto organizace byly podporovány při zvyšování povědomí o právech osob s duševním a/nebo psychosociálním postižením, včetně jejich práv v trestním řízení, při sledování jednotlivých případů, vytváření podpůrných sítí a provádění právních činností s cílem řádně provádět mezinárodní a vnitrostátní standardy.
- **PRÁCE SE SOCIÁLNÍM ZÁZEMÍM JAKO ALTERNATIVA K ZADRŽENÍ.** V Rakousku tzv. konference sociálních sítí (Sozialnetzkonferenz) zapojují sociální prostředí/komunitu obviněného k plánování reintegračních opatření. Konference se využívá hlavně pro podmíněné prominutí povinné ústavní léčby. Cílem je zvýšit počet propuštěných prostřednictvím včasné léčby a zkrátit dobu zadržení.³⁴ Tato úspěšná praxe, která se zaměřuje na opětovné začlenění zadržovaných a propuštěných vězňů do společnosti, by měla být použita s cílem omezit zadržování osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.
- **ZAJISTIT DOSTATEČNÉ KAPACITY FORENZNÍCH ODDĚLENÍ.** Členské státy by měly zajistit dostatečné kapacity forenzních jednotek v nemocnicích a zajistit dostatečné zdroje pro odpovídající podporu.
- **VYTVÁŘENÍ KRIZOVÝCH ZÁSAHOVÝCH TÝMŮ.** V žádném případě by se psychiatrické léčebny neměly uchýlovat k využívání ostrahy k zvládnutí pacientů. Měly by zřídit krizové zásahové týmy. Tyto týmy by se měly skládat z 3-5 zdravotních sester, které jsou speciálně vyškoleny

v technikách uklidňování, a být vedeny zkušenou starší zdravotní sestrou, která je ideálně školitelkou v oblasti uklidňování. Tým by měl být ve službě 24 hodin denně 7 dní v týdnu a mít zřízeno telefonní číslo pro případ nouze. Měl by podporovat personál nemocnice ve všech situacích souvisejících s agresí a násilím, zajistit profesionální řešení eskalací, usnadňovat řešení konfliktů a doprovázet osoby po eskalacích incidentů. Krizový zásahový tým je seznámen se všemi příslušnými právními předpisy a požadavky na lidská práva a je vázán zásadou proporcionality; usiluje o to, aby se předešlo konfliktu slovními metodami. Při obzvláště nebezpečných situacích může pomoci policie.

³⁴ Neustart, Koncepte pilotního projektu nazvaného „Sozialnetz-Konferenz“ s příjemci, Wien, 2015, https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erlaesse/ERL_07_000_20150320_BMJ_S638_022_0001_IV_1_2015/Beilage_A_-_Konzept_Sozialnetz-Konferenz_NEUSTART.pdf (Stand 09. Únor 2017).

5 DOPORUČENÍ PRO EVROPSKOU UNII

- **VYPRACOVAT SMĚRNICI O PROCESNÍCH PRÁVECH ZRANITELNÝCH PODEZŘELÝCH.** Na základě výsledků tohoto výzkumu se důrazně doporučuje transponovat Doporučení do závazné směrnice. Mezi oblasti, kde je regulace obzvláště potřebná, patří:
 - » široká definice zranitelných dospělých, která je v souladu s CRPD
 - » identifikace zranitelnosti podezřelého/obviněného prostřednictvím institucionalizovaných mechanismů posuzování
 - » vypracování a poskytování dostupných informací, jakmile budou pochybnosti o schopnosti podezřelého porozumět a účastnit se
 - » kvalita právního zastoupení, zejména právní pomoc, jakož i nutnost zastoupení od prvního policejního výsledku
 - » kvalita odborných posudků a kvalifikace soudních znalců
 - » potřeba psychosociální podpory po celou dobu řízení
 - » potřeba audiovizuálních nahrávek všech procesních úkonů
 - » kvalita ubytovacích standardů pro osoby s duševním a/nebo psychosociálním postižením ve věznicích/psychiatrických zařízeních
- **VZDĚLÁVÁNÍ ODBORNÍKŮ.** Evropská unie je důrazně vyzývána, aby podporovala a poskytovala interdisciplinární školení pro identifikaci mentálního a/nebo psychosociálního postižení a související procesní záruky. Existuje obrovská mezera v oblasti znalostí a kapacit, kterou se státy zdráhají řešit bez podpory ze strany EU.
- **VZÁJEMNÉ VZDĚLÁVÁNÍ.** Kulaté stoly IMPAIR a workshopy na budování kapacit zdůraznily význam a potřebu výměny informací a vzájemného učení mezi zúčastněnými stranami. Doporučuje se zavést pravidelná setkání s více zainteresovanými stranami, aby bylo možné diskutovat o skutečném vývoji a výzvách a zlepšit odbornou spolupráci a výměnu.
- **MONITOROVÁNÍ ZAVÁDĚNÍ PROCESNÍCH ZÁRUK.** EU se vyzývá, aby přijala opatření k pravidelnému sledování provádění budoucí směrnice, k identifikaci náročných oblastí a k podpoře členských států.
- **SOUDRŽNOST POLITIKY.** Pro komplexní zajištění procesních záruk pro osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením se EU do-

poručuje, aby je důsledně zaváděla ve všech souvisejících oblastech, zejména ve svých právních předpisech týkajících se právní pomoci a práva na informace a všech dalších příslušných předpisech.

PŘÍLOHA I: KONTROLNÍ SEZNAM: PRVNÍ INDIKACE POTENCIÁLNÍHO MENTÁLNÍHO A/NEBO PSYCHOSOCIÁLNÍHO POSTIŽENÍ OSOBY

I. Screening pro policii

1. Je vyslychaná osoba schopna pochopit složité informace a vyjadřovat se?
2. Má vyslychaná osoba časovou a místní orientaci?
3. Trpí vyslychaná osoba zřejmou poruchou myšlení (např. mluví matoucím způsobem) nebo afektivní poruchou (např. reaguje přehnaně nebo nedává najevo téměř žádné emoce)?

II. Otázky pro podezřelého

1. Dostává osoba jakoukoli profesionální psychosociální podporu (sociální práce, opatrovník, podporovaný život, práce v terapeutickém programu)?
2. Je možné zavolat důvěryhodné osobě a získat další informace o vyslychané osobě?

III. Další údaje, které by policie mohla použít

- » Nucený pobyt v psychiatrické léčebně v minulosti
- » Informace o ambulantní psychiatrické léčbě
- » Již existující psychiatrické nebo psychologické posudky v rámci jiných řízení
- » Medikace
- » Test na drogy
- » Test na alkohol
- » Zprávy policistů o předchozích úředních krocích
- » Informace od příbuzných, blízkých osob nebo pečovatелů o zdravotním postižení dané osoby
- » Pokusy o sebevraždu

PŘÍLOHA II: DOKUMENTACE O PRÁVECH A POVINNOSTECH V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ: POLICIE*

SNADNO ČITELNÉ INFORMACE

Orgány musí tuto dokumentaci projít společně s podezřelým. Orgán musí předat kopii tohoto dokumentu podezřelému.³⁵

1. **Policie vás může vzít na policejní stanici, když si myslí, že jste udělali něco zakázaného. Policie vám musí vysvětlit, proč vás zatkla.**

Chápu důvod, proč mě policie zatkla.

ANO/NE

2. **Policie vám musí okamžitě vysvětlit vaše práva. Všichni mají práva. Jsou velmi důležitá. Díky těmto právům máte povoleno:**

a Zavolat jedné osobě (například: rodinný příslušník / pečovatel / opatrovník). Musíte být schopni s touto osobou mluvit po telefonu. Pokud existuje závažný důvod, policie může hovor učinit za vás.

Chci někomu zavolat.

ANO/NE

b Během telefonického hovoru můžete říct druhé osobě, že jste zatčeni a kde jste.

Budu mluvit německy/bulharsky/česky/litevsky/slovinsky.

ANO/NE

Chci, aby policie za mě někomu zavolala.

ANO/NE

c Máte právo zavolat právníka. Právník je velmi důležitý. Poskytne vám právní poradenství.

Chci zavolat právníka.

ANO/NE

³⁵ Tento dokument slouží jako příklad; v případě potřeby je třeba jej přizpůsobit národním předpisům. **Ne všechny položky reflektují právní úpravu v ČR.**

d Nemusíte říkat policii nic, pokud vám to nepomůže.

Chci policii něco říct. ANO / NE

Chci mlčet. ANO / NE

*Chci policii něco říct,
jakmile přijde můj právník.* ANO / NE

e Můžete policistům říct, jestli potřebujete zvláštní pomoc, abyste vše pochopili.

Potřebuji překladatele. ANO / NE

3. Při každém výsledku nebo dotazování (na policii, u lékaře) uveďte, pokud platí jedna nebo více z následujících informací.

Každý den/často beru léky. ANO / NE

Mám pečovatele nebo opatrovníka. ANO / NE

Jsem držitelem průkazu o zdravotním postižení. ANO / NE

4. Máte právo na lékaře.

Chci lékařskou prohlídku. ANO / NE

5. Po 48 hodinách musí police buď

» propustit vás nebo

» předat soudu.

Chápu, že nemusím zůstat na policejní stanici déle než 48 hodin. ANO / NE

6. Na konci policejního výsledku musíte podepsat protokol. Informace v tomto protokolu mohou být použity proti vám v trestním řízení. Protokol prosím podepište po jeho pečlivém přečtení. Je nutné, abyste protokolu rozuměli. Protokol musí opakovat vše, co jste řekli policistovi.

Chápu všechny informace v dokumentu. ANO / NE

Potřebuji další vysvětlení. ANO / NE

PŘÍLOHA III: DOKUMENTACE O PRÁVECH A POVINNOSTECH V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ: SOUDCE

SNADNO ČITELNÉ INFORMACE

Orgány musí tuto dokumentaci projít společně s podezřelým. Orgán musí předat kopii tohoto dokumentu podezřelému.³⁶

1. Jste ve vězení / zařízení předběžného zadržení. Soudce vám musí vysvětlit, proč vás zadržují.

Chápu důvod, proč jsem ve vězení. ANO / NE

2. Soudce vám musí okamžitě vysvětlit vaše práva. Všichni mají práva. Jsou velmi důležitá. Díky těmto právům máte povoleno:

a Zavolat jedné osobě (například: rodinný příslušník/pečovatel/opatrovník). Musíte být schopni s touto osobou mluvit po telefonu. Pokud existuje důležitý důvod, pracovník vězení/zařízení předběžného zadržení může hovor uskutečnit za vás.

Chci někomu zavolat. ANO / NE

b Máte právo zavolat právníka. Právník je velmi důležitý. Poskytne vám právní poradenství.

Chci zavolat právníka. ANO / NE

3. Nemusíte říkat soudci nic, pokud vám to nepomůže.

Chci soudci něco říct. ANO / NE

Chci mlčet. ANO / NE

Chci soudu něco říct, jakmile přijde můj právník. ANO / NE

³⁶ Tento dokument slouží jako příklad; v případě potřeby je třeba jej přizpůsobit národním předpisům.

4. Můžete soudci říct, jestli potřebujete zvláštní pomoc, abyste vše pochopili.

Potřebuji překladatele (zvláštní pomoc). ANO / NE

5. Informujte soudce, pokud platí jedna nebo více z následujících informací.

Každý den/často beru léky. ANO / NE

Mám pečovatele nebo opatrovníka. ANO / NE

Jsem držitelem průkazu o zdravotním postižení. ANO / NE

6. Máte právo na lékaře.

Chci lékařskou prohlídku. ANO / NE

7. Soudce vás může buď

- » propustit nebo
- » nechat ve vězení. Pak vás bude opět vyslýchat. Právník vás podpoří.

Chápu, že po výsledku musím být propuštěn nebo zůstat ve vězení (vazbě). ANO / NE

8. Na konci soudního výsledku musíte podepsat protokol. Informace v tomto protokolu mohou být použity proti vám v trestním řízení. Protokol prosím podepište po jeho pečlivém přečtení. Je nutné, abyste protokolu rozuměli. Protokol musí opakovat vše, co jste řekli soudci.

Chápu všechny informace v dokumentu. ANO / NE

Potřebuji další vysvětlení. ANO / NE

PŘÍLOHA IV: DOPORUČENÍ KOMISE ZE DNE 27. LISTOPADU 2013 O PROCESNÍCH ZÁRUKÁCH PRO ZRANITELNÉ OSOBY PODEZŘELÉ NEBO OBVINĚNÉ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

EVROPSKÁ KOMISE,
s ohledem na Smlouvu o fungování Evropské unie, a zejména na článek 292 této smlouvy,

vzhledem k těmto důvodům:

- (1) Cílem tohoto doporučení je vybídnout členské státy, aby posílily procesní práva všech podezřelých nebo obviněných osob, které nejsou schopny pochopit trestní řízení nebo se jej účinně účastnit s ohledem na svůj věk, duševní nebo fyzický stav nebo zdravotní postižení („zranitelné osoby“).
- (2) Stanovením minimálních pravidel pro ochranu procesních práv podezřelých nebo obviněných osob by mělo toto doporučení posílit důvěru členských států v systémy trestního práva ostatních členských států a pomoci tak zlepšit vzájemné uznávání rozhodnutí ve věcech trestních.
- (3) Stockholmský program klade značný důraz na posílení práv jednotlivců v trestních řízeních. Rada v bodě 2.4. uvedeného programu vyzvala Komisi, aby předložila návrhy na vytvoření postupného přístupu k posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob.
- (4) Doposud byla přijata tři opatření, a to směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU.
- (5) Odkazy na podezřelou nebo obviněnou osobu, která je zbavena osobní svobody, obsažené v tomto doporučení by měly být chápány jako odkazy na každou situaci, kdy je podezřelá nebo obviněná osoba v průběhu řízení zbavena osobní svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. c) EÚLP, jak toto ustanovení vykládá judikatura Evropského soudu pro lidská práva.
- (6) Je zásadně důležité, aby byla zranitelnost osob podezřelých nebo obviněných v trestním řízení včasně zjištěna a uznána. Za tímto účelem by měli úvodní posouzení provádět policisté nebo orgány činné v trestním řízení. Příslušné orgány by rovněž měly být schopny požádat nezávislého odborníka o přezkoumání stupně zranitelnosti, potřeb zranitelné osoby a vhodnosti jakýchkoliv opatření přijatých nebo plánovaných vůči zranitelné osobě.
- (7) Podezřelé nebo obviněné osoby nebo jejich obhájci by měli mít právo napadnout v souladu s vnitrostátním právem posouzení potenciální zranitelnosti v trestním řízení, zejména pokud by to významným způsobem narušilo nebo omezilo výkon jejich základních práv. Toto právo neukládá členským státům povinnost zavést zvláštní odvolací postup, zvláštní mechanismus ani postup pro podávání stížností, jehož prostřednictvím lze takové neprovedení posouzení nebo nepřiznání zranitelnosti napadnout.
- (8) „Zákonným zástupcem“ se rozumí osoba, která zastupuje zájmy zranitelné osoby a dohlíží na její právní záležitosti. Typickým příkladem je soudem ustanovený opatrovník zranitelné osoby.
- (9) „Vhodnou dospělou osobou“ se rozumí příbuzný nebo osoba se sociální vazbou na zranitelnou osobu, jež bude pravděpodobně jednat s orgány a umožní zranitelné osobě uplatnit její procesní práva.
- (10) Zranitelné osoby potřebují během trestního řízení odpovídající pomoc a podporu. Proto by měl být právní zástupce podezřelý nebo obviněný zranitelné osoby nebo vhodná dospělá osoba co nejdříve uvědomeni o trestním řízení vedeném s touto osobou, o povaze obvinění, procesních právech a o dostupné právní ochraně. Právní zástupce nebo vhodná dospělá osoba by měli být rovněž co nejdříve vyrozuměni o zbavení osobní svobody a informováni o příslušných důvodech, pokud to není v rozporu s nejlepším zájmem dotčené osoby.
- (11) Osoby, které jsou uznány za mimořádně zranitelné, nejsou schopny sledovat a chápat trestní řízení. Aby bylo zajištěno, že jsou zaručena jejich práva na spravedlivý proces, neměly by mít možnost vzdát se svého práva na obhájce.
- (12) Aby byla zajištěna osobní integrita zranitelné osoby, která je zbavena svobody, měly by mít zranitelné osoby přístup k lékařskému vyšetření posuzujícímu jejich všeobecný zdravotní stav a slučitelnost případných opatření, jež vůči nim byla přijata, s jejich stavem.
- (13) Zranitelné osoby nejsou vždy schopny pochopit obsah policejních výslechů, kterým jsou podrobovány. Aby se zabránilo zpochybnění

obsahu výsledku, a tedy zbytečnému opakovanému dotazování, měly by být tyto výsledky audiovizuálně zaznamenávány.

- (14) V závislosti na specifických okolnostech jednotlivých případů by neměl stav zranitelnosti představovat překážku pro přístup podezřelé nebo obviněné osoby k důkazním materiálům v držení příslušných orgánů v souvislosti s dotčenou trestní věcí v rámci výkonu jejich procesních práv a s ohledem na právo na účinnou právní ochranu.
- (15) Toto doporučení se vztahuje na zranitelné osoby, jež jsou předmětem postupu předávání podle rámcového rozhodnutí Rady 2002/584/SVV (řízení týkající se evropského zatýkacího rozkazu). Příslušné orgány vykonávajícího členského státu by měly na řízení týkající se evropského zatýkacího rozkazu uplatnit zvláštní procesní práva uvedená v tomto doporučení.
- (16) Odkazy na vhodná opatření k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením obsažená v tomto doporučení by měla být chápána v kontextu cílů definovaných v Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením z roku 2006, a zejména v článku 13 uvedené úmluvy.
- (17) Aby se zajistilo, že si odborníci, kteří jsou ve styku se zranitelnými osobami, budou vědomi zvláštních potřeb těchto osob, měli by absolvovat příslušné školení.
- (18) Toto doporučení ctí základní práva a dodržuje zásady uznané Listinou základních práv Evropské unie. Usiluje především o podporu práva na svobodu, práva na spravedlivý proces a práva na obhajobu.
- (19) Členské státy by měly Komisi informovat o následných krocích souvisejících s tímto doporučením do (36 měsíců) od jeho oznámení. Na základě těchto informací by Komise měla monitorovat a posuzovat opatření členských států.

DOPORUČUJE:

ODDÍL 1 PŘEDMĚT A OBLAST PŮSOBNOSTI

1. Toto doporučení vyzývá členské státy k posílení určitých procesních práv zranitelných osob podezřelých nebo obviněných v trestním řízení a zranitelných osob, jež jsou účastníky řízení týkajícího se evropského zatýkacího rozkazu.

2. Zvláštní procesní práva zranitelných osob by měla platit od okamžiku, kdy jsou podezřelí ze spáchání trestného činu. Tato práva by měla platit až do doby uzavření řízení.
3. Zranitelné osoby by měly být v souladu s jejich nejlepšími zájmy zapojeny do výkonu procesních práv, přičemž se zohlední jejich schopnost chápat řízení a účinně se na něm podílet.

ODDÍL 2 IDENTIFIKACE ZRANITELNÝCH OSOB

4. Zranitelné osoby by měly být neprodleně identifikovány a uznány za zranitelné. Členské státy by měly zajistit, aby odpovědné orgány měly možnost využít lékařského vyšetření nezávislým odborníkem s cílem identifikovat zranitelné osoby a stanovit stupeň jejich zranitelnosti a jejich specifické potřeby. Tento odborník může vydat odůvodněné stanovisko týkající se vhodnosti opatření přijatých nebo plánovaných vůči zranitelné osobě.

ODDÍL 3 PRÁVA ZRANITELNÝCH OSOB

Zákaz diskriminace

5. Zranitelné osoby by v rámci vnitrostátních právních předpisů neměly být vystavovány žádné diskriminaci, pokud jde o výkon procesních práv uvedených v tomto doporučení.
6. Procesní práva přiznaná zranitelným osobám by měla být dodržována v průběhu celého trestního řízení, přičemž by měla být zohledněna povaha a stupeň jejich zranitelnosti.

Presumpce zranitelnosti

7. Členské státy by měly uplatňovat presumpci zranitelnosti, zejména u osob se závažným psychologickým, intelektuálním, tělesným nebo smyslovým postižením, nebo s duševními chorobami nebo kognitivními poruchami, které jim zabraňují pochopit řízení a účinně se ho účastnit.

Právo na informace

8. Osoby se zdravotním postižením by měly na požádání obdržet informace týkající se jejich procesních práv, a to ve formátu, který je pro ně přístupný.

9. Zranitelné osoby a, pokud je to nezbytné, jejich právní zástupci nebo vhodná dospělá osoba by měli být informováni o zvláštních procesních právech uvedených v tomto doporučení, zejména o těch, která se týkají práva na informace, práva na lékařskou péči, práva na obhájce, práva na ochranu soukromí a v příslušných případech o právech týkajících se vazby.
10. Právní zástupce nebo vhodná dospělá osoba jmenování zranitelnou osobou nebo odpovědnými orgány k zastupování této osoby by měli být přítomni na policejní stanici a v průběhu soudního jednání.

Právo na přístup k obhájci

11. Pokud zranitelná osoba není schopna chápat řízení, ani je sledovat, nemělo by být možné vzdát se práva na přístup k obhájci podle směrnice 2013/48/EU.

Právo na zdravotní péči

12. Pokud jsou zbaveny osobní svobody, měly by mít zranitelné osoby v průběhu celého trestního řízení přístup k systematické a pravidelné lékařské péči.

Zaznamenávání výslechů

13. Všechny výslechy zranitelných osob v průběhu vyšetřování v přípravném řízení by měly být audiovizuálně zaznamenávány.

Zbavení osobní svobody

14. Členské státy by měly podniknout vše, aby zajistily, že ke zbavení osobní svobody před odsouzením dojde u zranitelných osob pouze v krajních případech, že bude přiměřené a proběhne za podmínek odpovídajícím potřebám zranitelné osoby. Pokud jsou zranitelné osoby zbaveny svobody, měla by být přijata vhodná opatření, aby se zajistilo, že budou mít přístup k přiměřenému ubytování s ohledem na jejich zvláštní potřeby.

Soukromí

15. Odpovědné orgány by měly přijmout vhodná opatření k zajištění ochrany soukromí, osobní integrity a osobních údajů zranitelných osob, včetně lékařských údajů, a to v průběhu celého trestního řízení.

Řízení týkající se evropského zatýkacího rozkazu

16. Vykonávající členský stát by měl při zatčení zranitelné osoby zajistit uplatňování zvláštních procesních práv v řízení týkajícím se evropského zatýkacího rozkazu, jež jsou vedena v tomto doporučení.

Školení

17. Policisté, donucovací či soudní orgány činné v trestním řízení vedeném proti zranitelným osobám by měly absolvovat zvláštní školení.

ODDÍL 4

MONITOROVÁNÍ

18. Členské státy by měly Komisi informovat o opatřeních přijatých za účelem provedení tohoto doporučení do (36 měsíců po oznámení).

ODDÍL 5

ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

19. Toto doporučení je určeno členskými státy.

PŘÍLOHA V: PŘEHLED EMPIRICKÝCH DAT

Přehled rozhovorů pro tento výzkum

Odborné rozhovory

Rakousko	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1	soudce	25.10.2016
	Rozhovor 2	právník	09.11.2016
	Rozhovor 3	státní zástupce	29.11.2016
	Rozhovor 4	nevládní organizace	14.12.2016
	Rozhovor 5	policie	21.02.2017

Rozhovory s příjemci

Rakousko	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 1	06.12.2016
	Příjemce 2	12.12.2016
	Příjemce 3	14.12.2016
	Příjemce 4	20.12.2016
	Příjemce 5	12.01.2017
	Příjemce 6	30.01.2017
	Příjemce 7	30.01.2017
	Příjemce 8	30.01.2017
	Příjemce 9	30.01.2017
	Příjemce 10	30.01.2017
	Příjemce 11	24.02.2017
	Příjemce 12	24.02.2017
	Příjemce 13	17.03.2017
	Příjemce 14	16.05.2017
	Příjemce 15	01.08.2017

Odborné poradenství

Rakousko	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1	nevládní organizace	15.07.2016
	Rozhovor 2	nevládní organizace	20.07.2016
	Rozhovor 3	nevládní organizace	13.10.2016
	Rozhovor 4	právní expert	28.10.2016
	Rozhovor 5	právní expert	07.11.2016
	Rozhovor 6	nevládní organizace	08.11.2016
	Rozhovor 7	právní expert	18.11.2016
	Rozhovor 8	právní experts	10.01.2017
	Rozhovor 9	správce vazebního zařízení	30.01.2017
	Rozhovor 10	státní zástupce	28.02.2017

Odborné rozhovory

Bulharsko	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1	soudce	11.12.2016
	Rozhovor 2	právník	15.12.2016
	Rozhovor 3	psychiatr	19.01.2017
	Rozhovor 4	psycholog	05.03.2017

Rozhovory s příjemci

Bulharsko	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 1	23.11.2016
	Příjemce 2	28.11.2016
	Příjemce 3	23.11.2016
	Příjemce 4	23.11.2016
	Příjemce 5	04.11.2016
	Příjemce 6	29.11.2016

Rozhovory s příjemci

Bulharsko	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 7	04.11.2016
	Příjemce 8	04.11.2016
	Příjemce 9	28.11.2016
	Příjemce 10	15.11.2016
	Příjemce 11	15.11.2016
	Příjemce 12	07.11.2016
	Příjemce 13	07.11.2016
	Příjemce 14	24.11.2016
	Příjemce 15	07.11.2016
	Příjemce 16	24.11.2016

Odborné rozhovory

Česká republika	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1 vězeňský psycholog	zdravotní péče	10.12.2016
	Rozhovor 2 soudce č. 1	soudce	12.12.2016
	Rozhovor 3 státní zástupce č. 3	státní zástupce	15.12.2016
	Rozhovor 4 psychiatr	zdravotní péče	20.12.2016
	Rozhovor 5 státní zástupce č. 1	státní zástupce	05.01.2017
	Rozhovor 6 policista 1a	policie	09.01.2017
	Rozhovor 7 policista 1b	policie	09.01.2017
	Rozhovor 8 policista 1c	policie	09.01.2017
	Rozhovor 9 státní zástupce č. 2	státní zástupce	09.01.2017
	Rozhovor 10 policejní psycholog	policie	12.01.2017
	Rozhovor 11 policista 2	policie	18.01.2017
	Rozhovor 12 soudce č. 2	soudce	04.01.2017
	Rozhovor 13 nevládní organizace č. 1	nevládní organizace	22.12.2016

Rozhovory s příjemci

Česká republika	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 1	20.12.2016
	Příjemce 2	25.01.2017
	Příjemce 3	25.01.2017

Odborné rozhovory

Litva	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1	vědec, právník	05.01.2017
	Rozhovor 2	aktivista nevládní organizace, právník	10.01.2017
	Rozhovor 3	koordinátor a vedoucí vyšetřovacího zařízení	11.01.2017
	Rozhovor 4	státní zástupce	11.01.2017
	Rozhovor 5	trestní vyšetřovatel	16.01.2017

Rozhovory s příjemci

Litva	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 1	16.12.2016
	Příjemce 2	16.12.2016
	Příjemce 3	19.12.2016
	Příjemce 4	19.12.2016
	Příjemce 5	21.12.2016
	Příjemce 6	22.12.2016
	Příjemce 7	02.01.2017
	Příjemce 8	04.01.2017
	Příjemce 9	09.01.2017
	Příjemce 10	10.01.2017
	Příjemce 11	12.01.2017
	Příjemce 12	16.01.2017
	Příjemce 13	17.01.2017
	Příjemce 14	18.01.2017
	Příjemce 15	18.01.2017

Odborné rozhovory

Slovinsko	Číslo rozhovoru	Zástupce	Datum
	Rozhovor 1	soudce	20.3.2017
	Rozhovor 2	právník	20.3.2017
	Rozhovor 3	police	31.3.2017
	Rozhovor 4	státní zástupce	11.4.2017
	Rozhovor 5	psychiatr/soudní expert	13.4.2017

Rozhovory s příjemci

Slovinsko	Číslo tázaného	Datum
	Příjemce 1	19.01.2017
	Příjemce 2	19.01.2017
	Příjemce 3	19.01.2017
	Příjemce 4	24.01.2017
	Příjemce 5	24.01.2017
	Příjemce 6	26.01.2017
	Příjemce 7	26.01.2017
	Příjemce 8	31.01.2017
	Příjemce 9	07.02.2017
	Příjemce 10	07.02.2017
	Příjemce 11	07.02.2017
	Příjemce 12	07.02.2017
	Příjemce 13	05.05.2017

BIBLIOGRAFIE

Monografie, články a zprávy

- Durajová, Z. a Stříteský, M., *Posílení procesních práv osob s duševním a/nebo psychickým postižením v trestním řízení: Zkoumání potřeby zavedení opatření - klíčové nálezy národní zprávy*, Česká republika, Liga lidských práv, 2017.
- Evropská komise, *Posouzení dopadů na návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o procesních zárukách pro děti podezřelé nebo obviněné v trestním řízení*, Brusel, 27. 11. 2013, SWD (2013) 480 v konečném znění.
- GHK law offices, *Impact assessment of measures covering special safeguards for children and other vulnerable suspected or accused persons in criminal proceedings*, DG Justice, JUST/2011/EVAL-JPEN/FW/1017/A4, revidovaná průběžná zpráva, 2011.
- Juodkaite, D., *Enhancing Procedural Rights of Persons with Intellectual and/or Psychiatric Impairments in Criminal Proceedings: Exploring the Need for Actions - Key Findings of the National Report*, Litva, Mental Health Perspectives, 2017.
- Katona, N., Linder, B. Krisper, S. a kol., *Enhancing Procedural Rights of Persons with Intellectual and/or Psychiatric Impairments in Criminal Proceedings: Exploring the Need for Actions - Key Findings of the National Report*, Rakousko, Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, 2017.
- Kukova, S., *Enhancing Procedural Rights of Persons with Intellectual and/or Psychiatric Impairments in Criminal Proceedings: Exploring the Need for Actions - Key Findings of the National Report*, Bulharsko, Bulgarian Helsinki Committee, 2017.
- Meijers Committee, *Note on the Package of Fair Trial Rights*, CM 1402 (18. března 2014).
- Rakouské federální ministerstvo vnitra, *Sicherheitsakademie (SIIAK) (Rakouská akademie pro bezpečnost), vzdělávací program pro základní školení policistů*, (2012); http://www.polizei.gv.at/lpd_docs/940.pdf, (přístup k dokumentu dne 2. března 2017).
- Verbeke, P.; Vermeulen, G.; Meysman, M.; Vander Beken, T.; *Protecting the fair trial rights of mentally disordered defendants in criminal proceedings: Exploring the need for further EU action*, Int J Law Psychiatry. červenec-srpen 2015; 41: 67-75, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25907825>, (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018).
- Vučko, K., *Enhancing Procedural Rights of Persons with Intellectual and/or Psychiatric Impairments in Criminal Proceedings: Exploring the Need for Actions - Key Findings of the National Report*, Slovinsko, The Peace Institute, 2017.

Právní nástroje a judikatura

Rakousko

- Bezpečnostní policejní zákon („Sicherheitspolizeigesetz“) 1991.
- Rakouský federální zákon o rovných příležitostech pro osoby se zdravotním postižením (Bundes Behinderten Gleichstellungsgesetz), 2005.
- Trestní řád (1975).
- Trestní zákoník (Strafvollzugsgesetz) (1969/2018).
- Zákon o zadržení („Anhalteordnung“) 1999.

Bulharsko

- Ministerstvo vnitra, pokyn 8121 -78 ze dne 24. ledna 2015 o výkonu zatýkání a o požadavcích na ubytování, pravidlech a postupech ve věznicích.
- Neustart, Koncepce pilotního projektu nazvaného „Sozialnetz-Konferenz“ (konference sociálních sítí) (2015), https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erlaesse/ERL_07_000_20150320_BMJ_S638_022_0001_IV_1_2015/Beilage_A_-_Konzept_Sozialnetz-Konferenz_NEUSTART.pdf (přístup k dokumentu v březnu 2018).
- Pokyn 81213-78 ze dne 24. ledna 2015 o výkonu zatýkání a o požadavcích na ubytování, pravidlech a postupech ve věznicích Ministerstva vnitra, čl. 75, odst. 1, bod 4.
- Trestní řád (2006).
- Trestní zákoník (1. 5. 1968).
- Ústava Bulharské republiky.
- Vyhláška č. 2 ze dne 22. 3. 2010 o pravidlech a podmínkách poskytování zdravotnických služeb ve věznicích a nápravných zařízeních.
- Vyhláška č. 2 ze dne 26. října 2011 o podmínkách provádění forenzních, forenzních psychiatrických a forenzních psychologických hodnocení včetně úhrady zdravotnickým zařízením za poskytované služby vydaná Ministerstvem spravedlnosti, Ministerstvem vnitra a Ministerstvem zdravotnictví, vyhlášena státním věstníkem č. 91/18. 11. 2011, k dispozici na: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135760470>
- Vyhláška č. 2 ze dne 29. června 2015 o registraci, kvalifikaci a odměňování odborných svědků, vyhlášená, SG 50/3. 7. 2015, ve znění SG 28/8. 4. 2016, k dispozici na: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136560327> (přístup k dokumentu dne 15. 3. 2018).
- Vyhláška č. 2 ze dne 29. června 2015, § 8. Nejvyšší kasační soud, Nejvyšší správní soud, Nejvyšší kasační úřad státního zástupce, Nejvyšší státní zastupitelství a Národní vyšetřovací služba mohou v zájmu svých konkrétních potřeb spravovat samostatné specializované seznamy svědků.
- Zákon o Ministerstvu vnitra (27. 6. 2014).

- Zákon o ochraně osobních údajů
- Zákon o provádění trestu a zadržení ve vazbě.

Česká republika

- Nařízení Ministerstva vnitra o řízení o zadržení.
- Návrh zákona o soudních znalcích, soudních úřadech a soudních institucích, k dispozici online: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=1025&CT1=0>.
- Policejní zákon.
- Stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 5. září 2014, k dispozici online: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nejvyssi-statni?browser=mobi> (přístup k dokumentu dne 15. 3. 2018).
- Trestní řád (1969).
- Trestní zákoník (2010).
- Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.
- Zákon o evidenci obyvatel.
- Zákoník o znalcích a tlumočnících (1967).

Litva

- Občanský zákoník 2000.
- Trestní řád 2002.
- Vyhláška generálního prokurátora Litevské republiky 2014 ze dne 29. prosince, č. I-288.
- Zákon o ochraně osobních údajů 1996.
- Zákon o péči o duševní zdraví.
- Zákon o právech a náhradách pacientů.
- Zákon o provádění předběžného zadržení.

Slovinsko

- Ministerstvo vnitra, Slovinská republika, Lublaň, Policejní příručka o provádění policejní vazby, Lublaň (2011).
- Pravidla pro policejní pravomoci (2014).
- Pravidla pro výkon vazby.
- Zákon o policejních úkonech a pravomocích 2013.
- Zákon o trestním řízení 1994.

Evropské a mezinárodní právo:

- Doporučení Evropské komise o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, 2013/ C 378/02 (27. listopadu 2013).
- ESLP, Factsheet - Podmínky zadržení a zacházení s vězni (leden 2018).
- ESLP, S.C. vs. UK (15. června 2004).
- ESLP, Stanford vs. UK (11. dubna 1994).
- ESLP, T vs. UK; V vs. UK (společné rozhodnutí ze dne 16. prosince 1999).
- Evropská rada, Stockholmský program - otevřená a bezpečná Evropa sloužící občanům a chránící občany, Úř. věst. 2010/C 115/01 (4. 5. 2010), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:115:FULL&from=ES> (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018).
- Law Commission, Unfitness to Plead, Volume 1: Zpráva (Dolní sněmovna, 12. ledna 2016).
- Rada Evropské unie, Plán posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení, Úř. věst. 2009/C 295/01 (30. 11. 2009), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2009%3A295%3ATOC> (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018).
- Rada Evropy, Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům o Evropských vězeňských pravidlech.
- Revidovaná standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni (Pravidla Nelsona Mandely) 2015.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012 o právu na informace v trestním řízení se vztahuje na všechny zúčastněné země.
- Valné shromáždění OSN, průběžná zpráva zvláštního zpravodaje Rady pro lidská práva o mučení a jiném krutém, nelidském nebo ponižujícím zacházení nebo trestu, Manfred Nowak o mučení a jiném krutém, nelidském nebo ponižujícím zacházení nebo trestu, A/63/175 (28. 7. 2008), www.un.org/disabilities/images/A.63.175.doc, (přístup k dokumentu dne 16. 4. 2018).
- Valné shromáždění OSN: Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006).

Online zdroje

- Centrální registr, http://www.registrucentras.lt/neveiksn_asm/, (poslední přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).
- Centrální vězeňská nemocnice, http://www.kaldep.lt/lt/lavl/veikla_539/istorija_540.html, (poslední přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).
- People First, <http://peoplefirstlt.com/>, (poslední přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).
- World Network of Users and Survivors of Psychiatry, Psychosocial Disability, http://www.wnusp.net/documents/2012/Psychosocial_disability.docx, (přístup k dokumentu dne 15. 4. 2018).

